

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԵՐ

Ն Ա Խ Ն Ե Ա Յ

Զ. ԵՆՈՐ ԳԼԵԿ ԵՍՈՐԻ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT

3 (47.925)

2-55

ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԿԱԿԱՆ 1 1000 2

Տ Ե Ր Օ Ն Ո Յ

ԶՈՐ ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ

Զեւար Գլար
ԶԵՆՈՐ ԵՍՈՐԻ

Zaifkara Vardapetian

Ի ՊԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

ՅԱՄԻ 1832 ՌՄՁԱ

Օ՛հնՈՒՅ այս աշակերտ սրբոյ Լուսաւորչին ,
 և առաջնորդ իննական ւան վանիցն 'ի նմանէ կացեալ ,
 հրամանաւ վարդապետին իւրոյ՝ որպէս ինքն իսկ
 պատմէ՝ գրեաց զգիրս զայս առ երիցունս ոմանս յԼս-
 սորիս : Եւստի հաւաստի թուի՝ ասորերէն զսա գրեալ-
 զի ինքն իսկ և առ որս գրէրն՝ ասորիք էին . մանա-
 ւանդ զի և ասորի գրով վարէին յայնժամ մերք :
 Եւ պատմէ 'ի սմա զերթ սրբոյ Լուսաւորչին 'ի Աե-
 սարիա , և զձեռնագրել նորա 'ի Վահագեայ եպիս-
 կոպոսէ , զփոխագրութիւն նշխարաց սրբոյ Վարա-
 պետին , և զիրաց ինչ պատերազմի՝ որ 'ի կողմանս
 Տարօնոյ գործեցան : Եւրդ զսոյն պատմութիւն նոյն
 ինքն ասպա մատենագիրն և 'ի հայ բարբառ երեւի յե-
 ղեալ . քանզի այսպէս 'ի գլուխ գրոցս գրուին գր-
 չագիրք . Պատմութիւն Տարօնոյ , զոր Խաբթմանէաց Օհ-
 նոբ Եւրի : Եւայց եթէ զթարգմանեւն որ փոխանակ
 պատմագրելոյ առցէ , և համարիցի զսա հայերէն
 գրեալ , և կամ յայլմէ ումեքէ յեղափոխեալ 'ի հայ ,
 ոչ ինչ կամակորէ զիմաստ բառին : Օհ և բազում
 նմանութիւն գտանեն քննողք ընդ տիպս կերպարա-
 նաց բանից սորա և Յովհաննու Սամիկոնեանի . որով
 և ոչ վրիպեացի որ թերեւս զնա կարծել թարգմանիչ
 գրոցս այս :

Որպէս գրեթէ ան շարագրածք 'ի ձեռն գրը
չագրաց հասեալք առ մեզ, ևս առաւել սա ժամա-
նակաց երկայնութեամբ աղաւաղեալ գտանի : Այլ
մեք 'ի ստուգագոյն օրինակաց զտպագիրս զայս արա-
բաք, հնգեակ օրինակաց բաղգատութեւ ըստ կարի
ուղղագրեալ : Ուրեք ուրեք էին և հատուածք ինչ,
որ թէպէտ յերիս և 'ի չորս օրինակս պակասէին,
այլ մեք ոչ թողաք զայնս 'ի բաց . որպէս զի մի զրկեա-
ցին հնախոյզք մերոյ աշխարհիս 'ի տեղեկութեցն՝ որ
'ի նոսա : Ս'անաւանդ զի երեւի ուրուք 'ի յետնոց զհա-
տուածսն զայնոսիկ կրճատեալ՝ ազահելով 'ի ժամա-
նակն և 'ի մագաղաթ, և այլոց ոմանց գրչաց 'ի նմին
օրինակէ փոխագրեալ . որպէս և այլ երկք հնոց յա-
ճախ իսկ զնոյն արկածս կրեցին 'ի պղերգութե՛ գրը
չագրաց : Այց թէպէտ և համարիցին հատուածքն
այն յետոյ յաւելեալ, ոչ յետնոյ ինչ ուրուք թուին
յաւելուածք, այլ կամ նորին իսկ մատենագրին, և
կամ ուրուք 'ի յաջորդաց նորա, 'ի նորին վանիցն ա-
ռաջնորդաց :

ՕՒՆՈՒՄ ԳԻՆԱՄ

ԱՍՈՐԻՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՊԵՏԱՌԻԹԻԻՆ ՏԵՐՕՆՈՅ

Պատճէն առաջին սրբոյն Գրիգորի զոր առաքեաց 'ի Վեսաբիա
առ Ղեւոնդիէ :

Օ ԱՌԻ ՎԵՐՈՒՄՍ պատուեալ և 'ի մարդկա-
նէ զովեալ, երիցս երանեալ տեառն և առ
տուածարեալ սրբոյ Հայրապետիդ Ղեւոնդեայ, մեծ-
արդոյ ¹ և պատուական Հոյակապ քաղաքիդ Վե-
սարեան քահանայապետ, առ 'ի ձեր սրբոյ ձեռնա-
դրութենէդ և 'ի մեր փանաքիմացութենէս առաջին
թուղթ՝ ողջունիւ և սրբութիւն Հասցէ ձերում փառա-
ւորութեանդ, և ապա բոլոր տիեզերաց :

ՅՈՅԻ գոհանամք զնյ, որ Հայրախնամ ողորմու-
թեամբն իւրով գթացաւ յազգս մարդկան իջմամբ
Որդւոյ իւրոյ միածնի . որ զամ ազինս հրաւիրեաց
յերկնային քաղաքն 'ի ձեռն առաքելական քարոզու-
թեան, յորում այսմ աշխարհի կարի առաւել մասն
պարծանաց եհաս : Օ ի երկոքեան ամուլքն աստ ե-
կեալք, և սորին սահմանի վիճակի՝ Հոգւոյն բանիւ
'ի ձեռն նորին շնորհաց . որ թէպէտ և առ նոքօք վեր-
ջացան 'ի Ճմարտութիւն, սակայն կամք ողորմութեն

¹ 'ի միում և եթ որինակի Մէգալու :

այ դժացաւ առ մեր նուաստութիւն . ըստ որում և զործեաց սքանչելիս 'ի մերում ժամանակի , որ զօրինակն դուք 'ի մեզանէն իսկ լուայք և ծանեայք : Սանաւանդ կրկին գոհութիւն ձեւք այ մատուցանեմք , առաւել և ձեզ օրհնութիւն , զի զգանձն կենաց շնորհեցէք երկրիս Նայոց , զմիջնորդն այ և մարդկան զնշխար սրբոյն Յովնանու Սկրտին . որով և ցնծայ յոյժ երկիրս Նայոց սորա գալստեամբս , որպէս և անդ Վնի գալստեամբն 'ի Յորդանան : Եւ զայս դիտութիւն ստուգիւ ձեզ ծանուցանեմք , զի որպէս Վնի իջմամբն 'ի Զուրն՝ մահ կորեաւ , նոյնպէս և աստ 'ի սորա գալստեանն՝ դժոխոց դուռնքն խորտալեցան : Օ ի է աստ յերկրիս Նայոց 'ի չորրորդ բաժինս և յերրորդ Նայոց աւարտին , 'ի լերինն՝ որ կոչի Տաւրոս , և հատեալ անցանէ՝ մինչև 'ի դրունս Պաւհաւայ Պարսից . և առ սովաւ բնակի երկիրն մամիկոնելից , բազում վայելուչ տեղօք , և ծառատունկ պիտոյից . որ և աստ իսկ որջացեալ էր մահ յերկուս տեղիս ² :

Եւ այնչափ որջացեալ էր 'ի միում վայրի , մինչև 'ի սրբոյ Նոգւոյն յայտնեալ՝ եթէ նա իսկ է դրունք դժոխոց , զոր իննականեան կոչեն տեղոյն Տնդիկք և պարսիկք : Յոր պանծային յոյժ բնակիչք երկրին վասն Վիսանեայ կոռոյն , և նորին եղբօրն Վեմտրեայ . ուստի յոյժ բունեալ էր տառանայ 'ի նոյն : Աործանեցաք զպատկերն սատանայի , և եղաք 'ի նոյն տեղոջ մատրանի ³ զնշխարս սրբոյ Աբրապետին Յովնանու և Մթանադինեայ վկայի , ուստի 'ի վայր կործանեցաւ մահ իւրով կարողութիւն , և այժմ նժ երկրպագեալ պատուի :

'Ի նոյն իննականեան տեղւոյն թողի զերկոսին կենդանիսն զՆատոն և զԱրօնիդէս , զորս դու ըստ սիրոյքո ընծայեցեր զնոսա աշխարհիս Նայոց : Արոց և եղեալ իսկ են զիւրեանց մարմնս կենդանի 'ի խաչ ելանել ընդ Վնի վասն այլոց օգտի մտաց 'ի մարմ-

1 Յերկուս օրինակս անց է :

2 Եւ այս բառով վայելուչ է :

3 'Ի չորս օրինակս առ սուրբ Մովսէսի լերին կամ երկրն մօկի :

4 Եւ այս բառով վայելուչ է :

5 Յերկուս օրինակս մարմնայ :

նի . զոր իրրե զանդիւտ մարդարիտ համարիմ զնո-
սա տուեալ ինձ : Այլ ըստ սիրոյ մտերմութեդ քո
զոր ունիս առ մեզ , աղաչեմ զի մի ևս ընծայս այլ
մատուցանես ինձ : Օյ ի հունձք բազում են և մշակք
սակաւք . այլ աղաչեմք զձեզ , զի հանցես մշակս 'ի
հունձս յայտոսիկ : Յորոց մին մշակն , զոր խնդրեմք
'ի քէն , Լղիազարոս է . և միւսն՝ եղբայր Յակոբայ
ասորւոյ ¹ , զոր բնդ իս ածեալ՝ ձեռնադրեցի եպիս-
կոպոս մամիկոնեից տանն : Արդ և զգա յղեսցես ,
հանդերձ այլ մշակօք , մանաւանդ և զՏիմութէոս ազ-
դենացւոց եպիսկոպոսն յղեսցես . զոր դու իսկ գո-
վէիր զհմտութի գարութեն , որ էր յոյժ իսկ պիտա-
նի երկրիս մերում , օգնականութի գտեալ 'ի քէն ա-
զօթիւք և խրատուց :

Աւտի և յարաժամ ճգնութի՞ք բազմաց օրինակ
գոլով , և դաստիարակ ելով շնորհիւ Խոն , որջ լիցիս
բաւական բազմաց օգնականութեան 'ի Խոն , և մերոյ
բարեխօսութիւն . ամէն :

Պատճէն երկրորդ . պատասխանի գրոց սրբոյն Գրիգորի . զոր յղեաց
Կեսարու հայրապետն 'ի ժամ վախճանի խւրոյ :

ԼՐՋԱՆԻԿ և անծարեալ Տեառն եղբօրդ .

ԼՅԱՍ առ մեզ՝ սր և ուրախաւար գիրքո , և յոյժ
անթերի ուրախութիւն լցոյց զվշտագնեալ անձն իմ :
Ար թէպէտ վասն տրտմունես հասանելոյ 'ի վշտի եի ,
սակայն շարժեալ զմեր դանդաղութիս ձեր գոհուն-
նամակն . զոր ընթերցեալ՝ գոհութիւն մատուցի ան-
ըստ գրեցելոյ 'ի քէն , որ ոչ անաես արար անձ զազգս
հիւսիսական . որք զրկեալք բազում ժամանակս 'ի
ճշմարտութեն , զմոլորեցուցիս իւրեանց անձ համա-

¹ Յերիս օրինակս և հասն՝ շրջեալ յեռնադրեցի եպիսկոպոսն՝ եղ-
բայր Յակոբայ ասորւոյ ևն :

րէին : Ալ զայն ուսոյց նոցա հակառակամարտն ճշմարտութե սատանայ . զի ընդ խաւար ընթացեալք , զրկեալք լինէին յաստուածածանօթութեցն : Այլ 'ի գէպ եկեալ նոցա մարդարէին բան , թէ « յողորմութեդ որ նստէր 'ի խաւարի՝ տեսին զլոյս մեծ աստուածգիտութե » : Ար թէպէտ 'ի վաղ իսկ ծագեաց արեգակն արդարուն ընդ արարածս , սակայն ազգքդ քո՝ ի տունջեան իբրեւ 'ի գիշերի զորմ խարխարեալք : Աւտի և այժմ դեռ հայեցաւ 'ի դոսա ան , և էջ փրկել զդոսա 'ի ձեռաց անմարմին Փարաւոնի . զի վերագոյն գտար տանջանօք քան զԱ՛ռվսէս՝ ոչ խնայելով 'ի մարմինդ քո , մինչև ազատեալ հաներ յանապատն Աինա յանկոխն գազանաց , ուստի հալածական լինէին ցաւք և հեծութիք :

Ալ արդ քանզի քեւ ծագեաց արեգակն արդարութեան Վ՛ս 'ի դոսա , և դու ընդրեցար 'ի տեղի ընդրելոց սրբոց առաքելոցն Աարթողիմէոսի և Սաղէոսի , յիշեա զնոցա նահատակութի , և մի երբեք վերջացիս 'ի շաւղաց նոցա . զի և չիք ինչ պատճառս , զի ետ զդոսա ան 'ի շինել և ոչ 'ի քակել . քանզի և 'ի սկիզբն իսկ է մուտ Աարապետիդ յաշխարհդ հայոց : Ար և զիմ անունս գրեսցիր 'ի քո գպրութեանդ . և գրեսցես , զի և այնու մամն օրհնութեան ընկալայց յետ քո :

Այլ և խրատ բարեաց տամ ձեզ . զիննականեան տեղիսդ , զոր բարեբուղիս ասեն ոմանք , շինեսցիր զգաբնակութի դասուց կրօնաւորաց : Ալ կացուցանես զդոսա ըստ օրինակի այսր կրօնաւորացս , զոր տեսեր 'ի մերում վիճակիս . զոր և 'ի սրբոյն Անտոնէ ուսցիս զկարգ ճգնութեանն , զի ոչ իւրիք պակաս է քան զառաջինն Անտոն : Օ որ և ես քեզ օգնութի համարիմ զայն . զի զԱյլիփան աշակերտ սրբոյն Անտոնի հաւանեցուցի դալ 'ի նոյն իննականեան տեղին , ունելով ընդ ինքեան ընդիրս արս քառասուն՝ ճգնաւորս խարազնագդեստոս , պարկեշտ վարուք և հրաժարեալս յաշխարհէս . զոր առեալ կացուցանես զԱյլիփան՝ դոցա և այլոց եղբարցդ վերակացու : Ալ գորշմեսցիր

արձան յաւիտենից , զի մի որ 'ի դաստակերտս կամ 'ի գիւղաքաղաքս զօրէն աղէքսանդրացոցն գործեսցէ , շինելով իւրաքանչիւր ումեք զտէրունական տաճարն , և առանձինն բնակել : Եւ ժողովեացես 'ի նոյն տեղի հարեւր արանց չափ , որոշեսցես 'ի նոսա գեւղս և աւանս մեծամեծս , որպէս զի պէտք վանացն 'ի նոցանէ վճարեսցի , և ինքեանք միայն աղօթից և ճրգնութե պարապեսցին :

Խրատեա և զիշխանսդ զայդոսիկ՝ լինել եկեղեցաւ զարդս , աղքատասէրս , կրօնաւորասէրս և երկիւղածս : Իսկ զշինուածս մատրանն մի շինեսցես բնակութի կրօնաւորացդ , այլ կացուսցես 'ի նմա քահանայս և քորեպիսկոպոս : Որոշեսցի նմա դաստակերտս , և շինեսցես 'ի նմա աղքատանոցս . որպէս զի որք գայցեն 'ի բժշկուի , մի լիցի տրտունջ . որպէս առ դրան խորանին ննջեցուցանէին զուխտաւորսն : Օայս ամ ըստ այսմ օրինակի տուր գործել :

Եւ վասն Տիմոթէի և Եղիազարու եպիսկոպոսացն , զոր յինէն աղաչանօք էիր խնդրեալ , նոքա յայնժամ էին գնացեալ՝ մինչ դեռ զբաղինսն կործանեցեր , և մեզ հարցման պատասխան՝ էիք արձակեալ : Վանդի Եղիազար գնաց 'ի քաղաքէ իւրմէ փախստական , զի յարեան՝ 'ի վերայ հերեսիովտայքն և հալածեցին զնա 'ի կողմանս Հռոմայ : Իսկ զՏիմոթէոս լուայ թէ գնաց 'ի կողմանս Երուսաղէմի վասն աւետարանին թարգմանելոյ 'ի հելլենացի գիր : Եւ ես իսկ 'ի ցաւս մահու անկեալ կամ , և ոչ գիտեմ զկենացս յերկարութի . և վասն այսորիկ դանդաղիմ իսկ և գրել առ նոսա թուղթս : Բայց դուք գրեցէք առ նոսա զնշան արանց՝ ձերոց և զտեղացդ վայելութե : Եւս առաւել ստուգիւ գրեսցիք՝ եթէ զինչ էր պատերազմն ձեր և քրմացն , մինչ երթայիքն 'ի մէջը : Եւ արձեալ ցուցցես՝ զնշխարացն վայրս ծածուկ գրով , զի մի թերութիւն լինի լողաց՝ կարծելով եթէ երևեալ ևս չեն :

1 Յերկուս օրինակս պատասխանի : Եւրոյ :

2 Յերկուս օրինակս և յարեան : Կ Յերկուս օրինակս յոսոյն , յոյ :

3 'ի չորս օրինակս վնշանքանից : Ըսմ յոսոյն , և 'ի մի այլ յոսոյն :

Եւ զմէնջ եթէ գիտել կամին զորպիսութենէ , մահու ակն ունիմք և կենաց վճար : Բայց թէպէտ և արտաքին մարդս մեր ասականի , սակայն ներքինն զնորոգումն կենաց սկսանի : Եւ զմեր պահասութիս տացէ ինքն ձեզ , զի զանձամբ առեալ հօտդ 'ի բա նաւոր փարախդ վերին Սիոնի փոխարկել . որով և աղօթիւք քոյովք և 'ի մեր հօտս խնայեսցէ Վճ . զի յերևել հօտապետին , առցուք և մեք վարձս ընդ առաջին մշակացն : Ողջ լերուք 'ի ինքն :

Եւ իբրեւ դարձան պատգամաւորքն առ տնայն Վրի գործոս , ոչ գտին զնոսա 'ի Տարօն . այլ անցեալ գնացին 'ի կողմանս Հաշտենից՝ յարարատեան գաւառն 'ի Սաղարշապատ քաղաք . և հանեալ զնամակն մատուցին առաջի ժողովրդեանն : Ուր ընթերցեալ , տրտմեցան յոյժ հանդերձ թագաւորաւն . առաւել վասն հալածանացն Եղիազարու , և հեռանալոյն յերկրէն իւրեանց :

Եւ գրեաց ինքն և թագաւորն և գահերէց իշխանքն՝ չորեսին յԵղիազարն նիւստրացոց եպիսկոպոսն և Տիմոթէոս ազգէնացոց եպիսկոպոսն օրինակ զայս :

ՏԵՆՈՒՆ սիրեցեալ եղբարցդ , և հեռացեալ մշակացդ վասն բանին կենաց , 'ի ինքն ողջոյն ասեմք հանդերձ Տրդատաւն և իմ իշխանօքս :

Եւ ՏԵՆԱՅՆ որ , որ զածային մշակութիւն յանձն առնու , հալածական² պարտ է լինել . զի ոչ առ ամենեւեան ընդունելի է նորա քարոզութիւնն : Որպէս այժմ զձէնջ իսկ լուաք , զի ելեալ էք 'ի ձերմէ բնակութենէդ . յանձն առէք լինել օտար 'ի վայրուց և ծանօթից , ոչ ինչ զմտաւ ածելով զպանդխտութե ժամանակս : Եւ զէմ եղեալ գնացէք , և ոչ գիտէք յով չոգայք : Եւրդ վասն պանդխտութեդ երա նեմք ձեզ . իսկ վասն իմաստունեդ , ոչ : Օ՛ր մինչ գի

1 Յերիս օրինակս իշխանն , յայլ լուս լրեւին գանձէն իշխանօքս :

2 Յերկուս օրինակս հալածան , յայլուս 'ի հալածան :

տէլիք զթագաւորս քրիստոսական հաւատով լցեալ ,
 և զաշխարհս յանձնաւորութիւն , յօտար և 'ի տարա-
 դէմ երկիրդ ընդէր եղէք հալածական . մանաւանդ
 զի գիտէիք , եթէ անձ գաւառացս եպիսկոպոս պի-
 տոյ են և քահանայս : Օ ի թէպէտ ոմանք , որք ուս-
 տեք ուստեք եկեալ են ժողովեալ , բայց զի՞նչ են այ-
 սորիկ առ վեցհարեւր և քսան գաւառս հայոց . որ
 և գաւառին մէն մի քահանայ կամ երկու լուկ թէ
 հանդիպի : Օ ի դեռ մանկունք երկրիս 'ի դպրոց
 են , և ոչ որ 'ի նոցանէ բաւականս քահանայութե :
 Իսկ դուք զայդչափ բազում քահանայս առեալ տա-
 րադէմ և հեռի ուղեգնացուք ետուք զձեզ , և արդ
 'ի ձերում երկրիդ այլ չունիք դառնալ :

Բայա աղաչեմք զձեզ , 'ի մէնջ մի վերջանայք . այլ
 անձ վստահութե փութացարուք գալ զինի արանցդ ,
 զոր յղեցաք առ ձեզ : Եւ եթէ գայցէք , զանձ եր-
 կիրդ Եկեղեցաց և հարբայ ձեր առաջի առնեմք .
 յոր վիճակ և բնակեցմիք՝ ձերեղիցի և որք զինի ձեր ,
 որչափ կենդանի էք դուք և մեք : Իսկ երկիրն մամու-
 կոնէից եթէ հաճոյ թուեսցի ձեզ , որպէս և դու
 իսկ ասէիր՝ եթէ զիննակնեան տեղիսն ինձ տուր , և
 անդ զքո եղբայրն իսկ եմ ձեռնադրեալ եպիսկոպոս ,
 և ըստ կարի աղաչանաց զանուն տեղւոյն փոխեցաք
 յիւր աւելի անունն : Եւ այնչափ ջերմագոյն է 'ի
 սպասաւորութի սուրբ Կարապետին , մինչ զանձ շի-
 նուածս վանացն քարեկիր է եղեալ . և թուի ինձ
 թէ մինչև 'ի մահ ումեք չկամի տալ : Եւ մեզ ոչ է
 արժան առնուլ 'ի նմանէ , զի աշխատեալ է առանց
 այլոց սատարութե . ինքն շինեաց զեկեղեցին , զոր
 ես միայն հիմնարկեցի : Սակայն եթէ ինքն տացէ , 'ի
 մէնջ լիով է , զի այլ ևս յաւելում 'ի դաստակերոս :
 Բայա եթէ զայն ոչ , սակայն անձ երկիրն առաջի ձեր
 է . զոր և տեսանէք տեղի վայելուչ , այն ձեզ . յոր-
 մէ ոչ ինչ պակաս գտանէք 'ի մէնջ քան զստացեալն :

Աղջ լերուք 'ի ան :

ԼԻ ԱՌԵԱԼ տարան զթուղէն առաքեալն այնորիկ, որք 'ի Կեսարիայն եկին. և տարան 'ի մէնջ 'ի յԱւրհա և 'ի Կեսարիա, և դարձան՝ և ոչ գտին անդ: Լա անտի ելեալ գնացին յԱրուսաղէմ. և չհանդիպեալ նոցա, տեղեկացան 'ի նոցանէ՝ եթէ 'ի Հռոմ գնացին երկորեանն: Լա իբրե նոքա 'ի Հռոմ գնացին, Լղիազար 'ի Սիլազետս Մորոց էր գնացեալ վասն թարգմանութե երկոտասան մարդարեւոցն: Իսկ Բեկտոր և Մնատաս և Վայիոս Լգիաթոսի եպիսկոպոսն իբրե տեսին զթուղէն, յոյժ ուրախ եղեն և խնդացին. քանզի նոքա հալածական շրջէին զկնի Լղիազարու:

Լա փութացեալ գրեցին զնոյն բանսն յայլ նամակ, և յուղարկեցին առ Տիմոթէոս 'ի Կորնթոս. և կոչեցին ընդ նմա և զԱքիլոս սարկաւազն, որ յոյժ հմուտ էր բազում դպրուն. և ինքեանք եկին 'ի Սիլազետս, և ոչ գտին անդ զԼղիազարոս: Բոլա դարձան յԱրուսաղէմ. միւս պատճառ՝ վասն նորա, և միւս՝ վասն քննութե աղանդոյն Սենանդրէի. որ և յայնժամ բազումք դեռ ունէին զնորա պղծունի: Իբրե գնացին անդ, զԼղիազար ոչ գտին. և 'ի նոյն աւուրն վախճանեցաւ Երուսաղէմի հայրապետն. զոր հաճոյ թուեալ երուսաղէմացոցն, առեալ ձեռնադրեցին զՎայիոս Երուսաղէմի հայրապետ. և Բեկտոր և Մնատաս դարձան 'ի Կեսարիա: Իսկ Լղիազար եկեալ, 'ի ճանապարհին հանդիպեցաւ սրբոյն Վրիգորի և Տրդատայ. և խնդացեալ յոյժ դարձաւ զկնի նոցա մինչև 'ի Հռոմ քաղաք: Լա անդ կացեալ բազում աւուրս, ապա խնդրեաց 'ի նշխարաց սրբոց առաքելոցն մասն ինչ, զահեակ ձեռն Մնդրէի առաքելոյն և Վ ուկասու աւետարանչին: Օր առեալ, մեծաւ խնդութեամբ դարձան յաշխարհն հայոց. և Տրդատ անցեալ գնաց յաշխարհն իւր յարարատեան քաղաք:

Իսկ սբն Վրիգոր մնաց ժամանակս ինչ 'ի Տարօն՝ ընդ իւր ունելով զնշխարս նր առաքելոցն, դադա-

րեալ աւուրս քսան և հինգ 'ի վանս Վլակայ յին-
նակնեան տեղին Վիսանեայ կողմն, 'ի կայեաննը
խորաց սրբոյ Վարապետին : Աւ առաքեաց զիշխանս
մամիկոնէից տանն, տեսանել տեղի վայելուչ և լեռ-
նաբնակ . զոր երթեալ խուզեցին աւուրս բազումս ,
և ոչ գտին տեղի պատշաճ 'ի յամենայն գաւառսն ,
և դարձան ունայն : Իսկ նրն Վրիգոր հրամայեաց
պաշտօնէիցն աղօթք առնել յերեկօրեայ . և ինքն
մտեալ յեկեղեցին , տարածեաց զձեռս իւր առաջի
նշխարաց սրբոց առաքելոցն և առաջի տապանի նր
Վարապետին , և խնդրեաց յոյ այսպէս .

Տէր անձ բազմագութ և ողորմած , որ քննես զի-
րաւունս և պարգևես զողորմութիւն . որ յիշեցեր
զազգս մարդկան զմոռացեալս 'ի գթութեանց քոց ,
և ոչ բարկացար 'ի սպառ , և ոչ անտես արարեր յա-
ւիտեան . այլ կարգեցեր զիս 'ի պաշտաման քահա-
նայութես այսմիկ , և ետուր մեզ ժամանակ՝ հատու-
ցանել իրաւունս առաջին հարցն մերոց , որք դիմա-
դարձ գտան նր աւետարանին քարոզուէ : Որոց տի-
րեաց մահ մեղաց և կորուստ ապականութե , և ըմ-
բռնեալ մահու՝ կապեաց զամենեսին ընդ անիծիւք ,
արժանացուցեալ զնոսա դժոխոց կայանին . զորս հա-
ւանեցուցեալ չարն մնալ յունայնութիւն իբրեւ 'ի ճրչ-
մարտութեն : Իսկ մեզ շնորհեցեր ծանօթս լինել
անուանդ քո , և ժառանգ արքայութեդ երկնից ընդ
սրբոց առաքելոցն . և արարեր խաղաղութիւն առ հե-
ռաւորս և մերձաւորս գալստեամբ միածնի քո , և
քարոզութիւն նր առաքելոցն , որք բաժանեցին զամ'
արարածս չրջագայութիւն աւետարանին : Ի՞նչաւել
զորս յայսմ աշխարհի արարեր զկամս ողորմութեան
քո 'ի ձեռն սուրբ Վարապետին , որ բաժանեաց իւր
մարմնովն զամ' աշխարհս : Ս'անաւանդ զի առաւե-
լապէս գթութիւնդ քո հաճեցաւ բնակիլ 'ի տաճարս
յայսմիկ , որ առաջին հիմնարկութիւն շնորհեցաւ ինձ
յակնարկութենէ քումմէ՝ առնել 'ի տեղւոջս յայս-
միկ , յոր հիմն հաւատոյս մերոյ խորոխեալ մնացե-
անդրդուելի մինչև 'ի վերջին օրն՝ յորժամ գաս և
նորոգես զոս անապական , դու ան : Այլ միջնորդ է
սա ստուերի և ճմարտութե , և դարձեալ նստելոց

է, սա ընդ աջմէ միածնի քո 'ի փառս անճառելիս :
'Կու, ինք զօրութեց, հայեաց յերկնից 'ի պատրաստ
բնակութե քումնէ, և յայանեա տեղի բնակութե
նշխարաց սրբոց առաքելոցն քոց 'ի յերկրիս յայսմիկ
'ի գոլութի մեծի տէրութեդ և 'ի պատիւ յաւութե
քո, 'ի փառս ամենասուրբ երրօրդութեանդ :

Եւ իբրեւ կատարեաց զաղօթան, յայանեցաւ նմա
հրեշտակ իմն և ասէ. Յարուցեալ երթիցես 'ի ստա
րոտ լէրինն Տաւրոսի, և ցուցից քեզ տեղի՝ ուր հա
ճեցաւ ինք բնակիլ սրբոցդ : Եւ նորա խնդութի ար
տաքս ելեալ էաւ զնշխարս նոց առաքելոցն, և զնաց
'ի նոյն տեղի՝ ուր եցոյց նմա հրեշտակ իմն. և աղօ
թեալ 'ի տեղւոջն, ետ պատրաստել զնիւթ շինուա
ծոյն նոց մկայարանին. և եդ անդ զերեւալ մասն նոց
առաքելոցն : Եւ կարդեալ անդ պաշտօնեայս եկե
ղեցւոյն արս երկոստասան, և ետ զտեղին զայն Եղիս
զարու, և անուանեցին զնա Եղիազարու վանք : Եւ
տօն մեծ կատարեալ 'ի տեղւոջն զօրն բնակութեան
սրբոցն՝ հանդերձ աշխարհասումբ ժողովուրդն, յո
րում բազում բժշկութիւք եղեն :

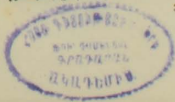
Եւդ 'ի սոյն ժամանակս Բեկտոր և Բնաստաս 'ի
Բուզանդիա հանդիպեալ ոմանց՝ որք յԷշտիշատն
Տարօնոյ էին, անդ երթեալ տային նոցա զոյց զա
ռաջին պատերազմն՝ մինչ գայր նոցն Վրիգոր 'ի Տա
րօն, և թէ զիանդդ դարձան նոցա ընդդէմ քուրմն
որ 'ի տեղինն Վիսանեայ : Վոյնպէս և զերկրորդ պա
տերազմն՝ որ եղև ընդ Տրդատ և ընդ Իշխանն հիւ
սիսոյ. զոր Յոյնք լուեալ, զարմացան ընդ քաջութե
արքային հայոց Տրդատայ : Օայս ամ իբրեւ լուան
Բեկտոր և Բնաստաս և Բ. քիւղաս և Սարկեղիոս,
զարմացան. զտեղի առեալ անդ աւուրս ինչ, գրեցին
թուղթ առ նոցն Վրիգորիոս օրինակ զայս.

ՍԲԱՆՋԱՆ և յաւարեալ և փառաւորեալ հայրա
պետիդ հայոց մեծաց ողջոյն 'ի ինք :

ՕՒՆԻՍԲԻՈՅ հայրապետէդ անթերի սիրով և
հոգեխառն մտերմութիւ զպատուական աջոյ գիր ըն
թերցաք 'ի հռոմ քաղաքի. և յոյժ ուրախութիւ

լցեալ՝ գոհացաք զայն, և կամեցաք զինի կոնակացդ՝
 դալ։ Այլ պատճառ արդեւմանս մերոյ Աղիազար
 եղև, որ ՚ի Սիջադէտոս շրջէր. զոր, եկեալ ՚ի Տո-
 մայ, ոչ գտաք զնա անդ։ Այս հարկ եղև վասն նո-
 րա և վասն տեղեացն Աբուսաղեմի երթալ առ նրն
 Սիմարոս. զոր բոս այ տեսութեն զՎայիտս Աբու-
 սաղեմի հայրապետն ձեռնադրեցին փոխանակ նորա,
 որ վաղձանեցաւ։ Աւ մեք աւատիկ եմք ՚ի Վիւզան-
 դիա. վասն զի աղդենացոց եպիսկոպոսն զնացեալ
 է յԱդիպոտոս, և ջանս ունի համոզել զնոսա ՚ի խա-
 ղաղութի որք հալածական արարին զմեզ։ Վանդի
 գրեալ է առ մեզ, եթէ զքաղաքս ետուն աղդենա-
 ցիք ՚ի յիմ ձեռս, բայց նիւստրացիքն ընդդէմ դար-
 ձան. արդ մնացէք դուք ՚ի Վիւզանդիա, մինչև ես
 յայլ քաղաք երթամ։ Արդ մեք վասն այդր դան-
 դաղիմք գալ. զի երկիրդ հեռի է, և մեք անկար ՚ի
 նուաղ կենացս և ՚ի պանդխտութենէ, և Վեկտոր
 տանջի ՚ի ջերմութէս, և նրն Սարկեղէս աստ վա-
 տեալ է յաւացն։

Վայց արդ աղաչեմ զքեզ, երջանիկ մշակդ այ, զի
 հրամայեսցես միում ՚ի պաշտօնէիցդ քոյ՝ մեզ գրով
 առաքել զուցատրութի ձերում ճանապարհորդու-
 թեան, և զգալն յերկիրդ հայոց, և զառաջին պա-
 տերազմն՝ որ ՚ի քրմաց անդի, և զերկրորդ գալն ՚ի
 Տոմայ, և զայն պատերազմն՝ որ ՚ի հիւսիսականաց
 անդի, և զնշտարացն՝ զոր տարեալ ես՝ եթէ ո՛ւր ե-
 դեալ ես, կամ զոր պաշտօնեայս թողեալ ես առ նա.
 և եթէ ումեք յայտնի, որպէս ասեն ոմանք, թէ
 ոչ. և զՍրօնիդէս և զՆատոն ո՛ւր ես թողեալ, որով
 պարծին եկեղեցիք նոցա սրբութիւն. և կամ թէ զինչ
 եղև Վպիփան աշակերտ նոցա, և կամ ո՛ւր Աղիա-
 ղար և Օենոր, Օայս ամ ստուգիւ գրեսցիր առ
 մեզ, աղաչեմք. և զի յերթալն մեզ առ Տիմոթէոս
 եպիսկոպոսն, մարթացութե տեղեկացուցանել զնո-
 սա գրով։ Այս ամ մեզ պիտանի է, և ձեզ ոչ դան-
 դաղելի։ Աւ չնորհք նր հոգւոյն մնացէ ՚ի վերայ
 հաւատացելոցդ։

Եւ իբրեւ ընթերցաւ զԹուղթն սուրբն Վրիգոր, հրամայեաց Օ ենորայ Մարութի գրել զառաջին պատերազմն և զերկրորդն ստուգիւ, և զնշխարացն՝ Թէ ո՛ւր եղաւ, և զՄատոն և զԱրծնիդէս՝ Թէ ո՛րպէս վարին, կամ ո՛ւր են։ Եւ այց յականէ յանուանէ, ասէ, զնշան բլրոցն և զլէրինն և զարանցն, որ ՚ի պատերազմին գրգռեալ՝ զկուռսն ոչ տային կործանել. զայս ամենայն պատմութիւն գրեսցես և առաքեսցես։ Իսկ Օ ենոր աղաչէ սկիզբն առնել պատմութեանն նախ ՚ի մահուն Խոսրովայ, և անտի ոճով գրել զամենայն։ Օ որ ոչ հաւանեցաւ նրն Վրիգոր, այլ բաւական համարեցաւ զայն միայն գրել։ Օ ի ոչ է, ասէ, օրէն զայդչափ պատմութիւն յՄարոց Թուղթն գրել, և յիշատակ հայոց ոչ Թողուլ. այլ միայն զոր ինքեանք ինդրեցին, զայն յուղարկեսցես գրով։ Օ որ հաւանեալ Օ ենորայ, առեալ գրեաց առ եպիսկոպոսս Մարոց միայն լոկ զոր ինչ առ իւրեանց սահմանօրն գործեցան։

1 Յերկուս օրինակս զառաջին պատմութեան։

ՏԵԱՌՆ և սիրելի երջանիկ եպիսկոպոսացդ, 'ի Օ ենորայ յանարժան ծառայէ առ ձեր սրբութիդ, և հայաստանեայցս յոյժ սիրով ողջոյն 'ի յոր:

ՅՈՐԺԱՄ պատուական աջոյ ձեռին ձերոյ գիր ըն թերցաւ առաջի սրբոյ հայրապետիս Վրիգորի, ան թերի ուրախութեմ գոհացաք զայ, զի դադարեաց հաւաճանքդ 'ի կողմանցդ յայդցանէ: Եւ իսկոյն ձեռն 'ի գործ հրամայեաց արկանել պատճէնին պատասխանուոյ, որչափ և հարցման ձերոյ էր գիր: Օ որ թէ պէտ և ոմանք արգելուլ հրամայեցին՝ չգրել պատասխանի վասն ձեր դալոյ, սակայն նա ոչ այնպիսի ածեալ զմտաւ, այլ աննախանձ զձեր պատասխանին յիշել:

Եւ դուք մի ինչ աղարտէք զսակաւ պատմութիս, կամ եթէ լ'գաթանդեղոս զայդ ոչ յիշէ: զի ես յառաջագոյն գրեցի քան զնա: Եւ որ զթագաւորաց ժամանակն չգրեցի, վասն զի 'սքն Վրիգոր ոչ հրամայեաց այլ ինչ աւելի գրել քան զհայցուածն ձեր: մանաւանդ զի պատշաճ համարեցաւ զարշակունի՝ և զքաջ թագաւորաց գիր թողուլ տանս հայոց, և ձեզ պատճէն պատասխանուոյ գրել: զոր ինքն անուանեաց 'սքն Վրիգոր զայս պատճէն՝ լ'սորոց պատմութի:

Եւդ ես սկիզբն այս պատմութեան զձերդ եղից զհարցումն:

1 Յերկուս օրինակս զարգանի:

ՉԵՆՈՐԱՅ ԼՍՈՐԻՈՅ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՊԼՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ԼՍՈՐԻՈՅ

ԵՒ

ՊԼՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԼԱՆ ԻՆՆԱԿՆԵԱՆ ՏԵՂԱՅՆ

ԵՒ ՊԼՏԵՐԱԶՄԻՆ ՈՐ ՅԱԶԱՆԱՅ

ԻՆՏ ԺԱՄԱՆԱԿՍ Թաղաւորութեանն Խոսրովայ որդւոյ 1 յաղարչոյ, վրէժխնդիր լինէր 2 Լրտեանայ եղբօր իւրոյ, և ի գողալ 3 ընդ միմեանս երկուց Թաղաւորացն՝ արքային Հայոց և Պարսից, սաստկացաւ մարտ սպտերազմին, և զօրացաւ արքայն Հայոց. և սկսաւ ապականել զերկիրն Պարսից ամս տամն, և հիմն ի վեր ջանայր առնել սպանմամբ և գերութիւն։ Իսկ եղև միջնորդ արքայն Ղենաց, և ոչ կարաց գրաւել զսիրտ նորա ի հաշտութիւն. այլ սովով և սրով հանեալ զվրէժս եղբօրն իւրոյ, զոր եսպան արքայն Պարսից։ Իսկ այր ոմն անուան Մնակ, ի նոյն ազգէն արչապետեաց, խորհուրդ արարեալ առ արքայն Պարսից՝ դալ սպանանել զԽոսրով, և իւր վարձանս առնուլ զՊալհաւն Պարտաւայ։ Օր յանձին կալեալ արքային Պարսից, ոչ ինչ վերջանայր Պարթևն ի սպանմանէն Խոսրովու. այլ յարուցեալ առնուլ զեղբայր իւր և զկին և զորդիս իւր, և սիրոյ սպառնալ և փախստեան աղաղաւ գայ առ Խոսրով։ Իսկ

1 Յերկուս օրինակս Ժողովուրդի Ազգայնոց։

2 Յերկուս օրինակս և գրեալ ի միում օրինակի գրեալ։

ի կատարել երկրորդ ամին, մինչ դեռ կամէր արշա-
ւել յոտորով ի պարսիկս ի գարնանային ժամանակս,
ի ժամ որսոցն մեկուսի առեալ զյոտորով Լնակայ՝
որպէս թէ բան ինչ ունի ասել, յանկարծակի զէնս
ի վերայ՝ յարուցեալ՝ զթագաւորն դիթաւալ կա-
ցուցանէր: Եւ ինքեանք ջրասոյգ եղեալ կործանեցան
իւրայօքն ամենեքումք, ոչ ժամանեալ ի Պարթէն:
Բայց թագաւորն Պարսից զօր մահուան յոտորովայ
տօն կարգեաց, և զՊարտաւն մնացեալ ազգին տայր
Լնակայ:

Բրդ մինչ ի Պարսիցն դիմեալ գայր Լնակ յԲ-
տազ գաւառ ի Հանգիստ՝ որ առաքելոյն թաթէո-
սի, ասեն զորոցն Վրիգորի յղուին անդ լեալ. որ և
զնորին մշակութեն ելից զկարգն: Բրդ մինչ ի խա-
ղաղութե էր յոտորով, այր մի որ կուէր Բուրդար՝ ի
նշանաւոր ազգէն Պարսից՝ ելեալ զինի Լնակայ, և
եկեալ մինչև յԲրտազ, և անդի ելեալ զնաց պան-
դրխաւ ի կողմանս Վամրաց: Եւ եկեալ ի Կեսա-
րիա, և առեալ իւր կին ի հաւատացեւոց զմեծա-
տան ուրեմն քոյր՝ անուն Եւթաղէ, և քեռն Սոփի:
Եւ կացեալ ամ մի ի Կեսարիա, և դարձեալ առ
զկինն իւր Բուրդարս այս, և զնաց ի պարսիկս: Օր-
ոյ զհետ մտեալ Եւթաղեայ, հասանէ ի գաւա-
ռին այրարատեան. և դադարեալ ի Սաղարշապատ
քաղաքի, մտանէր Սոփի ստնտու մանկանն Վրիգո-
րի², և իբրեւ զգայեակ համարձակ մնուցանէր զմեր
Լուսաւորին:

Բրդ իբրեւ սպան Լնակ զյոտորով, և դեռ յոգեռջ
էր, հրաման տայր թագաւորն զազգատոհմն Լնա-
կայ ի սուր սուսերի մաշել: Իսկ Բուրդարս իբրեւ
լուաւ զայս հրաման ի թագաւորէն, փութացեալ
եմուտ առ Սոփի կինն Լնակայ, և առեալ զՎրի-
գոր ի գրկաց նորա, և ետ զնա ցկինն իւր Սոփի:
Իսկ զմիւս եղբայր նորա, որ կուէր Սուրէն, մանկա-
բարձքն փախուցին ի դուռն Պարսից, և անդ սնաւ
առ հօրաքեռն իւրում, որ էր կին թագաւորին

1 ի միւս օրինակի Դ վերջոյ
բացելու:

2 Յերկուս օրինակս հանձնէ Գրի-
գորի:

Ջուանչրի Հեփթաղի՝ Որ իբրեւ զարդացաւ, զնաց յերկիրն Շենաց յետ մահուն Խոսրովուհեայ. և կացեալ անդ ամս տասն, Թաղաւորեաց անդ ՚ի վերայ երկրին Շենաց ամս իննեւտասն։ Օր ամանք համբաւեն՝ Թէ Սղոն ասեն եղբօրն Վրիգորի, որ է Յակոր. բայց ոչ գիտեն զստոյզն, զի Յակորն այն հօրաբեւորդի էր սրբոյն Վրիգորի. և անուն մօրն նորա Խոսրովուհի։ Իսկ յորժամ մեռաւ մայր նորա, և զԹաղաւորութիւն բարձին ՚ի հօրէ նորա Տիրանայ, զի ետպան զնա ՚ի պատերազմի արքայն Լինաց Սեդէս, ապա Յակոր հանդերձ քերթն իւրով Լսկդնէիւ մնաց անդ։ Եւ յետ ժամանակաց քեւորդի նորա զնաց յաշխարհն Վթաց, և անդ Թաղաւորեաց. զոր յետոյ Տրդատ ըմբռնեաց, մինչ առ արքայն Յունաց էր։ Օյ սա էր որ եկն ՚ի պատերազմ ՚ի վերայ Վիոկղետիանոսի արքային Յունաց, որպէս Լքաթանգեղոս պատմէ զայսոսիկ։ Եւ Թէ ստուգիւ կամիս գիտել զայսոսիկ, ով երանելիդ Բեկտոր, ընթերցիր զԹաղաւորութիւն Հեփթաղիսեկայ հելլենացի գրով, և կամ զԹաղաւորութիւն Շենաց, զոր գտանես յՍուհա քաղաքի առ Լարդայ՝ պատմագրի։

Իսկ Բուրդար առեալ զկին իւր և զմանուկն Վրիգոր, զնաց զկնի աներոյն իւրոյ Եւթաղեայ յաշխարհն կաղաղովկացոց. և տուեալ զնա ՚ի դպրոց, ուսուցանէր ասորի և հելլենացի դպրութիւն և լեզու, և վարժեալ լինէր անձապաշտութիւն։ Իբրեւ եղև երկու տասանամեայ, այր ոմն անձապաշտ՝ որ կոչէր Վաւիթ՝ ամուսնացուցանէր զնա ընդ դստերն իւրում, որ կոչէր Սարիամ։ Եւ իբրեւ եղեն նմա երկու որդիք, անուն անդրանիկն Սրթանէս, և կրտսերոյն Սրտաիկէս, մայրն եմուտ ՚ի վնաս կանանց, և կրտսերն զնաց զհետ Ճգնաւորի մի՝ որում անունն էր Վիկիմարոս. իսկ անդրանիկն մնաց առ զայեակն իւր, և յետոյ ամուսնացաւ։

Եւ հայրն անցեալ զնաց առ Տրդատ՝ զհօրն պարտն հատուցանել. և մնաց առ նմա մինչև նա Թաղաւորեաց ՚ի տեղի հօրն իւրոյ. և վասն ոչ զո-

1 Յերիս օրինակս Ե-հաշի։

2 Յերկուս օրինակս Բարբեան։

հետոյ կռոյն՝ ի մեծամեծ տանջանա մատնեաց զնա :
Իբրեւ տեղեկացաւ ի քեռոյ աներոյն Վրիգորի եթէ
դա է որդին Մանայ՝ որ սպան զհայրն քո զԱսորով ,
և նորա արկեալ զնա ի վերապն ներքին ամս հնգե-
տասն : Իւ յետ հնգետասն ամին դիւագնեալ
ամ երկիրն հայոց , և ինքն թագաւորն ի մէջ վա-
րազացն երթեալ դադարէր : Իսկ ի հրամանէն այ
եկեալ հանին զնա նախարարքն իւր . և նորա ելեալ
ժողովեաց զնոսա առ ինքն , և հինգ՝ որ ժողու զնո-
սա անսուաղ առաջի իւր կալով , լսելով զքարոզուի
վարդապետութե նորա : Իսս առաջին պահէ եղաւ
յաւուրս սրբոյն Վրիգորի . զոր ի հռոմ Սեղբես-
տրոս հաւանեցաւ , և պահեաց ինքն և Սոստանդիա-
նոս թագաւորն , և ամ քաղաքն Լազիպոսի . զոր և
Լաւնաւորք կոչեմք :

Իւ յորժամ լցան աւուրք պահոց նոցա , թափե-
ցան մօրթ վայրենական խոզակերպին Տրդատայ , և
դիւաքնակ մարմինք զօրաց նորա ընկալան զթշկուի :
Իսկա ձեռն ի գործ արկեալ՝ ուսուցանէր նոցա շի-
նել տունս տէրունականս , և ասէ . Պարտ է քահա-
նայս ածել , որ հովուեն զձեզ : Իսկ հրեշտակ տն հա-
ւանեցոյց զնոսա , զինքն լինել նոցա հովիւ : Օ որ
յանձն առեալ , տայ ի ձեռս նորա իշխանս և զօրս
բազումս , և առաքէ զնոսա յաշխարհն կապաղով-
կացոց ի քաղաքն Սեսարիա , ձեռնադրիլ ի սրբ-
ոյ հայրապետէն Վեռնդեայ : Իւ ելեալք ի Սե-
ղաւապատ քաղաքէ , անցանէին ընդ գոռառն Քա-
սենոյ , և գային յԱրեղնաւան յԱրեղեաց գաւա-
ռին , ի կուռնս զոր ինքն կործանեաց : Իւ անտի եր-
թեալք , մտին ի Սեսարիա : Իւ ձեռնադրի ի մեծ
հայրապետէն Վեռնդեայ մեծաշուք պատուով . ա-
րարեալ նմա մեծարանս , տայ նմա զթր նշխարս Սա-
րապետին Յովհաննու և զԹանազինեայ վկայի :

Իայց եթէ ով երեր ի Սեսարիա զնշխար Սարա-
պետին . Յոհաննէս աւետարանիւն : Սինչ էր նա ի
Սատմոս կղզոյն , և եկն յԱրիւստոս , և անտի եր-
թեալ յԱրուսաղէմ՝ գտանէ զգերեզման նորա ըստ

Հրամանի տեսչութիւնն և առեալ 'ի գիշերի զոր
մարմինն Վարապետին Յոհաննու, և ետ ց'Պողիկար
պոս եպիսկոպոսն՝ որ էր աշակերտ իւր, և ետ տա-
նել յԱփեսոս յեկեղեցին՝ զոր ինքն շինեաց, և կո-
չեաց զանուն նորա սուրբ Լստուածածին: Եւ յետ
փոխման աւետարանին՝ մնաց յԱփեսոս որ նշխարքն
Վարապետին, մինչև 'ի ժամանակս Վեկոսի թագա-
ւորի: Եւ ապա 'ի ժամանակս նորա նստի յԱփեսոս
աշակերտ Լիզենոսի Վարմելոս. և անտի հալածեալ
եկն 'ի Սեսարիա, ընդ իւր ունելով զբոլորովին նըշ-
խարս որ Վարապետին, բայց միայն 'ի գլխոյն: Եւ
եղ զնա 'ի որ սիրեղոնն, ոչ 'ի ծածուկ՝ այլ յայտնի.
և եկաց 'ի նոյն տեղոջն մինչև ց'թագաւորուի Վիոկ
ղեարհանոսի:

Եւ 'ի զալ սրբոյն Վրիգորի 'ի ձեռնադրութիւն
առ Վեռնիկ Սեսարու հայրապետն, որ թէպէտ բա-
զում անգամ ինդրեաց սուրբն Վրիգոր զնշխարս որ
Վարապետին, ոչ էառ յանձն տալ. մինչև հրաման
'ի անէ առնոյր 'ի գիշերի վերջնումն՝ բաժանել և
տալ զկէսն ցնա: Եւ 'ի վաղիւն բազում պատերազ-
մունս սկսաւ լինել, մինչև նախարարքն կռեցին քա-
հանայապետին երկոտասան հազար դահեկան, և
այնպէս առեալ բռնութիւն՝ ելին 'ի քաղաքէն. մինչ
զի խորհուրդ առեալ իշխանն Խղեղ տանն հարկա-
նել զքաղաքն 'ի գիշերի հրով: Օր իմացեալ հայ-
րապետին, համոզեաց զնոսա 'ի խաղաղութիւն. և
փոխանակ երկոտասան հազար դահեկանին՝ ետնոցա
զնշխարս Լթանագինեայ, և հազիւ կարաց արձա-
կել զնոսա հաշտութիւն և սիրով: Տայր և սրբոյն Վրի-
գորի երկու լուսաւոր ահունս, զոր էր տուեալ նմա
հռոմայ հայրապետն:

Եւեալ 'ի Սեսարիոյ՝ մնայր ժամանակս ինչ 'ի Սե-
բաստիա, հաւաքել զգասս կրօնաւորաց: Եւ զոմանս
վարդապետս կոչէր յԱղեքսանդրիոյ, և հրաշագան
պաշտօնեայս. յորոց մին Վկլաստիոս, զոր Վունայ
դաշտին եպիսկոպոս ձեռնադրեաց. նոյնպէս և զայլս
յԱսորոց: Որ և զիս իսկ ոչ եթող դառնալ 'ի Վիւս-
տրա՝ հրաժարեալ յեղբորէն իմմէ Լզդիազարու: Եւ
անտի ելեալ անցաք մինչև 'ի Թորգան, և անդ թո

ղաք զՍուրախնոս եփեսացի՝ վարդապետ ամենայն գաւառացն ։

Եւ մեք ելեալ անտի , ընդ Վարին և ընդ Հարք կամեցաք անցանել ։ Իսկ ոմանք յիշխանացն զգացուցին սրբոյն Վրիգորի , եթէ 'ի գաւառն Տարօնոյ երկուս բագինս մնացեալ են՝ որ դեռ ձօնեն դիւաց ։ Իսկ նորա դէմ եղեալ գայր , զի և զայնս քանդեսցէ . և եկեալ յերկիրն Պալուսեաց յաւանն մեծ Վիսանէ 'ի քաղաքագեւղն Սուառս , ոմանք 'ի քրմացն անդ հանդիպեցան ։ Եւ տեղեկացեալ յիշխանէն Հաշտենից՝ եթէ առ վաղիւն կործանելոց են զմեծ աստուածսն Վիսանեայ և Վեմետրեայ , գիշերագնաց եղեալ 'ի տեղի աստուածոցն , և լցին զգանձս 'ի տունս գետնափորս ։ Եւ ինքեանք ազդ արարին յԱշտիշատ 'ի քուրմս՝ եթէ ժողովեցէք արս պատերազմողս , և փութապէս վաղիւն հասէք առ մեզ , զի մեծն Վիսանէս 'ի պատերազմ ելանելոց է ընդ ուրացեալ իշխանսն ։ Նոյնպէս և զարսն Սուառացն սրեցին՝ դարան գործել 'ի ցանկս այգեացն , և զոմանս յանտառն դարձուցին ։ Եւ որ գլխաւոր քուրմն էր , անուն Մրճան , և որդւոյ նորա՝ Վեմետր , առեալ զօրս՝ որք 'ի Սուառատանն էին՝ արս իբրեւ չորեք հարեւր , և ելեալ 'ի վերայ լերինն՝ ուր հանդէպ Սուառացն էր , և մնացին մինչև այլ զօրքն ուստեք եկեսցեն նոցա յօգնականութիւն ։ Ելեալ 'ի վաղիւն անցանէին ընդ ստորոտ լերինն , զոր օրինակ սովոր էին ասպատակել ։

Իսկ սրբոյն Վրիգորի առեալ զիշխանն Մրճրունեաց , և զիշխանն Մնձեւացեաց , և զիշխանն Մնգեղ տան , և սակաւ ինչ զօրու իբրեւ արս երեք հարեւր , ելեալ յերրորդ ժամու ընդ բլուրն՝ ուր Մրճանն էր թաղուցեալ , և գային յանհոգս եղեալ , բնաւ չունէին կասկածս ։ Եւ իբրեւ մերձ եղեն ընդ ելս զառ՝ ի վերին , յառաջ մատուցեալ Մրճանն և Վեմետր , և հնչեցուցին զփողսն պատերազմին , և յանդգնաբար յարձակեցան 'ի վերայ ։ Օ որ լուեալ իշխանքն՝ ընդոստեան յոյժ . զի յորժամ լուան երի վարքն զձայն փողոցն , սկսան վրնջել և պատերազմ յուղել ։ Իսկ իշխանն Մնգեղ տան ձայն տուեալ ա-

սէր . Իշխան Սիւնեաց , յառաջ մատիր և տես՝ գուցէ զօրք հիւսիսոյ իշխանին են : Իսկ նորա երթեալ , և ոչ կարաց գիտել՝ թէ ո՞րք են : Վարձաւ և ասէ . Փախո զՎրիգորդ յանհոգս ուրեք , հանդերձ ընկերօք իւրովք . գուցէ ըմբռնիցեն զդա , և մեք ամօթ կրիցեմք 'ի թագաւորէն : Եւ դու առաքեալ զոր զկնի զօրաց մերոց , զի դարձցին յետս . քանզի ռազմ է բազում զօրաց , և բազում դրօշք երևին փողփողեալք :

Իսկ իշխանն Մնգեղ տան տայ զմքն Վրիգոր 'ի ձեռն իշխանին Սոկաց , և ասէ . Փութացոյ յամուրն Ողկան , մինչև տեսցուք՝ թէ զինչ լինիցի . և ինքն առաքեաց զկնի զօրացն՝ ազդ առնել : Իսկ իշխանն Սոկաց առեալ զՎրիգորիոս , դառնայ ընդ զառ 'ի վայր բլերն՝ կամելով իջանել 'ի Վուառս : Իսկ արք տեղւոյն սկսան զանց ճանապարհին պահ ունել . զոր տեսեալ սրբոյն Վրիգորի՝ թէ մեծ վտանգ է 'ի տեղւոջն , իջուցեալ զնշխարս մերձ առ աղբեր մի յայն կոյս ձորոյն հանդէպ գեղջն , դնէր և նշանագրէր զտեղին : Եւ ծածկեաց նոր զնշխարսն , և ոչ որ կարաց տեսանել մինչև մքն Վրիգոր դարձաւ 'ի տեղին :

Իսկ արք գեղջն հետամուտ եղեն մեզ . և մեք հեծեալ յիւրաքանչիւր երիվարս , փախստական գնացաք յամուրն Ողկան . և յառաջեալ քան զնոսա մտաք 'ի ներքս , քանզի ընդդէմ եկին արք տեղւոյն , և մուծին զմեզ 'ի ներքս : Իսկ արք գեղջն եկեալ անցին յայնկոյս 'ի քաղաքն Վուառս , և ազդ արարին նոցա զմէնջ . զոր լուեալ յայսկոյս անցին , և զամրոցն սկսան պաշարել : Իսկ մեր 'ի վարանս մտեալ , յղեցաք գիշերագնաց զոմն առ իշխանն Մնգեղ տան , և թղթով ծանուցաք զիրսն : Իսկ նորա չորեք հազար արանց ընտիր սուսերաւորաց առաքեաց . որք 'ի վաղիւն եկեալ անցին յայնկոյս գետոյն : Եւ յետ երից աւուրց պաշարեալ զքաղաքն աւերեցին , և զպարիսպն հիմնայատակ արարին , և զմարդիկ քաղաքին բերեալ 'ի Սեղտի անցուցին :

Իսկ իշխանքն իբրեւ լուան՝ ելին 'ի վերայ բլերն , և տեսին զՄարձանն , զի արս չորեք հարիւր լոկ՝ թէ աւելի կամ պակաս՝ ունէր ընդ իւրն : Ապա լաղակի 'ի վե-

բայ յարձակեալ քաջ իշխանացն, 'ի փախուստ դարձուցանէին զՂ.րճանն. իսկ այլ զօրքն Հայոց իբրեւ լուան զձայն գուժին, վաղվաղակի ամենեքեան անդր 'ի բլուրն հասանէին: Իսկ Ղ.րճանն յառաջ մատուցեալ՝ սկսաւ թշնամանել զիշխանսն Հայոց, և ասէ. Յառաջ մատիք, ո՛վ դէնակորոյսք, և ուրացօղք ըզհայրենի անձսն, և թշնամիք բարեփառին Վիսանէի. ո՛չ գիտէք զի այսօր Վիսանէ 'ի պատերազմ ելեալ է ընդ ձեզ, և մատնելոց է զձեզ 'ի ձեռս մեր, և հարկանելոց է զձեզ կուրուծք և մահուամբ: Իսկ իշխանն Ղ.րճրունեաց 'ի մէջ անցեալ, ասէ. Ո՛վ որ խրոխտասդ 'ի վերայ մեր. եթէ վասն աստուածոցն մարտնչիս, սուտ ես. և եթէ վասն երկրիդ, բնաւ իսկ անմիտ ես. զի այս իշխանն է Մնգեղ տան, և իշխան Սիւնեաց տանն, և այլք 'ի պատուաւորաց՝ զորս դուք իսկ ճանաչէք: Իսկ Վեմետր որդի Ղ.րճանին ասէ. Ի ուարուք մեզ իշխանքդ Հայոց. այս քառասուն ամ է՝ զի ծառայեմք մեծի աստուածոցն, և գիտեմք զզօրութի նոցա, զի ընդ թշնամիս պաշտօնէից իւրեանց ինքեանք մարտնչին: Ղ.րդ մեք պատերազմաւ ձեզ չկարեմք ընդդիմանալ. զի այս տունն է թագաւորին Հայոց, և դուք իշխանք նորա: Իայց այս ձեզ յայտնի լիցի, որ թէպէտ մեք ձեզ յաղթել ոչ կարեմք, սակայն լաւ է այսօր մեռանել 'ի վերայ աստուածոցն մերոց՝ քան թէ զտաճար նոցա 'ի ձէնջ ապականեալ տեսանեմք, որով և զկեանս ատեցաք և զմահ սիրեցաք: Իայց որ իշխանդ ես Մնգեղ տան՝ յառաջ մատիր, զի մենամարտեսցուք ես և դու:

Հայնժամ 'ի մէջ անցեալ իշխանն Մնգեղ տան և Ղ.րճանն, և սկսան անցանել շուրջ զմիմեամբք. և աճապարեալ Ղ.րճանն եհար տիգաւ 'ի վերայ բարձից նորա, և մերձ տարաւ յընկենուլ զնա: Իսկ իշխանն դարձեալ 'ի վերայ նորա, ասէ. Վիտեա զայս, Ղ.րճան, զի տեղւոյս այս Ղ.րճան են կոչելոց. զի քեզ արձանանալ պիտի յայսմ վայրի: Եւ 'ի վեր ամբարձեալ զձեռն իւր՝ իջուցանէր զսուրն 'ի վերայ աջոյ թիկանցն, և 'ի բաց ձգէր զպարանոցն հանդերձ ճախ թիկամբն և ոտամբն: Եւ նորա անկեալ յերկիր թաւալէր. և կուտեցին արձան 'ի վերայ նորա,

և կայ 'ի Թաղման 'ի նմին տեղւոջն՝ որ դեռ ևս Մ. ր. ձան կոչի անուն լերինն :

Եւ մինչ այս այսպէս դործեցաւ , փութանակի եկին Հասին զօրքն քրմաց 'ի Ս իշապ քաղաքէ , և արք Պարտիոյ և արք Սեղտոյ ամենեքեան առ Հասարակ անդր Հասանէին : Եւ այլք յՄսողօնից եկեալ ընդ նոսա , ընդ ամենայնն , որպէս և ինքեանք յետոյ առնին , հինգ Հազար չորեք հարեւր և յիսուն այր :

Իբրեւ Հասին 'ի գլուխ լերինն , ձայն գուժեաց յերկոսեան գունդան . և միաւորեալ դասք քրմացն ընդ միմեանս , յարձակեցան 'ի վերայ զօրացն Հայոց , և փախստական արարեալ իջուցին զնոսա զառ'իվայր լերինն ընդ գեղջն կողմանէ : Իսկ արք գեղջն այնորիկ քանզի դարանամուտք էին , ընդգէմ եկեալ մերոց զօրացն , և յերկուց կողմանց 'ի մէջ առեալ քզ զօրսն Հայոց , սկսան կոտորել : Իսկ իշխանն Մնգեղ տանն հերձեալ զքրմացն կողմն , և անցանէր յետուստ կողմանէ , և ուշ բլերն առնէր . զի անդ արք հետեակք , որ զառ'իվերին կողմանէն էին , բազում փնաս արարին վիմօք երիվարացն : Իսկ Վեմեար իբրեւ ետես՝ եթէ Մնգեղ տան իշխանն 'ի բլուրն ել , Թողեալ զզօրսն՝ ուշ նմա արարեալ , նոյնպէս և այլ զօրքն սկսան ձխախաղաց անդր ժողովել :

Իբրեւ ելին 'ի վերայ բլերն , ճակատեցան դարձեալ առ միմեանս : Եւ կային մնային իշխանքն մեր զօրուն իւրեանց , զի դեռ ամենեքեան չէին ժողովեալ . քանզի չորեք Հազար այր դեռ 'ի Սեղտի զգերինն ունէին , իսկ երեք Հազարն անցին ընդ Ռասեան և ընդ Հարք . իսկ այլքն դեռ 'ի դաշտի անդ սփռեալ ասպատակէին : Եւ յորժամ ճակատեցան առ միմեանս , և կամէին խառնել ընդ իրեար , ժամանեաց նոցա երեկոյ . և 'ի նոյն վայրի իջեալ բանակեցան մինչև ցառաւօտն : Եւ իբրեւ առաւօտ եղև , եկին Հասին 'ի նոյն տեղի մնացեալք՝ զօրուն Հայոց , և այլք ոմանք 'ի Տիրակատարն քաղաքէ , որպէս թէ արք հինգ հարեւր , եկին օգնել՝ քրմացն : Եւ իբրեւ հարստացան երկոքին

1 'ի միում օրինակի հ=չէ=ւ
+բ+ +բ+ Հայոց :

2 'ի միում օրինակի յօգն +բ+ :

կողմանքն, և էին վեց հազար ինն հարեւր քառասուն և վեց արք քրմացն, իսկ հինգ հազար և ութսուն զօրք իշխանացն հայոց, ապա հնչեցուցին զփողս պատե-
րազմացն, և դիմեցին իւրաքանչիւր այր ի դէմ առն
դիպանաւորի. զառաջինն յաղթեցին զօրքն հայոց՝
քրմացն: Իսկ ի նոյն ցեղէն Վեմեարեայ իշխանն
հաշտենից, որ էր ընդ զօրսն հայոց, կտրեալ եօթն
հարեւր արամբք ի քրմացն կողմ ելանէր¹. և սկը-
սաւ կռուել ընդ իշխանս հայոց: Իբրեւ տեսին զօրքն
հայոց զնա, լքան և յերկիր կործանեցան. զի այն-
պիսի այրն այն յաղթող և հմուտ պատերազմի և կո-
րովի, մինչ զի ամենայն իշխանքն հայոց դողային ի
նմանէ: Եւ յանիմնայ սկսաւ արեան ճապաղիս հա-
նել. և ամենայն զօրքն զաղաղակ բարձին առ իշխանն
Սիւնեաց: Իսկ նորա ձայն տուեալ, ասէ. Մայ
լակորիւն, յիշեցեր զբարս հօր քո, և ի նոյն շաղ-
ղակերուծի դարձար: Իսկ նա ասէ. Մայ արծուոյ
ձագ, թեօքդ ես հպարտացեալ. բայց եթէ ի շար²
ակնատացս անկանիս, ես ցուցանեմ քեզ զիմ զօրու-
ծիւնս: Իսկ իշխանն Սիւնեաց չանդուրժեաց առ
թշնամանն. յարձակեալ ի վերայ նորա, եհար մըր-
ճոյն ի վերայ սաղաւարտին, և կտրեալ զնա ի զօ-
րացն, և փախտաւան արար զնա ի վերայ լերինն
ընդ արեւելս կոյս: Եւ հանեալ հանդէպ իննական
վայրուցն՝ մղեալ ընկէց յերիվարէն, և իջեալ դա-
նակաւ կտրեաց զգլուխ նորա. և զմարմինն գահաձիւժ
արարեալ, ասէ. Տեսցեն զքեզ անգեղք, և զխտացեն՝
եթէ արծուոյ հարեալ է գնապաստակդ: Եւ ինքն
դարձաւ: Որ մինչև ցայսօր Մարծուիք կոչեն տեղոյն:
Իսկ իշխանն Մարծրունեաց ի մէջ անցեալ՝ կտրեաց
զքրմապետն Մշախաւայ, որոյ անունն էր Սեփա-
կէս³. և տարաւ փախտաւան մինչև ի գլուխ լե-

1 Երկուս օրինակս ընդ զբո-
հայոց, հանդերձ էօին հարեւր արմիք
յայն իոյն էանց, և էզն ընդ արմի-
դիմեարեայ. և օլոս արմիք իւրեւ-
լոսեւ:

2 Ի միւսմ և եթ օրինակի ի լար
օլոսարաց:

3 Երկուս օրինակս պակասեր
հատուածս որոյ անունն էր Սեփա-
կէս: Իսկ զամուսն քրմին ուղղեցաք
Սեփալէս որպէս յիշատակի ի ստո-
րե ըստ երկց ձեռագրաց. զի եր-
կու այլք ունեին Սեփալէս:

ըինն՝ ընդ գիտան վայրուցն : Եւ իբրեւ եհաս նմա , ընդդէմ դարձաւ Սեւտակէսն , եւ եհար զարաձս նորա . իսկ նորա ջեռեալ յարենէ : խոցուածին , աճապարեալ կարեաց զթիկունս , եւ պարանոցաւն 'ի բաց ընկէց , եւ զգի նորա դարահոս արար . զոր եւ Սեւտակող՝ կոչէն զանուն տեղոյն :

Իսկ իշխանն Մըջուց՝ փախուցեալ 'ի նոյն վայրս թաղեաւ . զոր տեսեալ իշխանին Մըծրունեաց՝ օրպէս թէ ընդ չափս՝ արար , եւ գնացեալ մերձեցաւ առ նա . եւ յանկարծակի յարձակեցաւ 'ի վերայ նորա : Իսկ նորա փախստական եղեալ ընդ անդառն , կտրօն փայտի էանց ընդ սիրտ նորա եւ ընդ լեարդն , եւ անդէն մեռաւ : Իսկ նորա առեալ զերկոսին երիւարսն եւ դարձաւ . եւ անուանեցաւ տեղին այն Մըջուց ձոր :

Եւ իբրեւ դարձաւ անտի , եկեալ հանդիպեցաւ զի Վեմետր եւ իշխանն Մնգեղ տան մարտնչէին ընդ միմեանս : Եւ նորա 'ի վերայ յարձակեալ , կարեաց զաջոյ ուս նորա , եւ 'ի վայր ընկէց . եւ կարեաց զգլուխ նորա , եւ ձգեաց 'ի մախաղ իւր . եւ դարձաւ : Եւ յարձակեալ 'ի վերայ զօրացն , յանինայ կոտորեալ գիթաւալ առնէին իբրեւ արս հազար երեսուն եւ ութ . եւ զայլսն մերկացուցին : Եւ 'ի նոյն պատերազմին եսպան Վեմետր զորդի Սոկաց իշխանին . որ եւ մեծ սուգ եհաս իշխանացն հայոց :

Մըդ իբրեւ մեռաւ Վեմետր 'ի նոյն պատերազմին , հնչեցոյց իշխանն Սիւնեաց զփողս պատերազմին 'ի խաղաղութի . եւ լուեցին երկոքին կողմանքն 'ի կոտորելոյ զմիմեանս : Օր իբրեւ տեսին արք կողմանցն , որ քուրմքն էին , աղաչեցին զիշխանսն 'ի խաղաղութի , զի թաղեացն զմեռեալս իւրեանց . եւ թոյլ ետուոն : Եւ ժողովեցին զնա՝ կոտորեալսն յերկոցունց կողմանցն . եւ հատեալ գերեզմանս՝ լցին զնոսա 'ի ներքս , եւ կանգնեցին 'ի վերայ գերեզմանացն արձանս , եւ գրեցին 'ի նմա այսպէս .

1 'ի միում՝ եւթ օրինակի Մե.
"իէ" 'ի միւս այլ Մեքս"իւլ" :

2 Երբիս օրինակս Արշայ :

3 Երբիս օրինակս "գլէ" Բէ ԸԻ
լիւեալս արար :

ԱՌԱՋԻՆ ՊԵՏԵՐԱԶՄ ՈՐ ԵՂԵՒ ԵՈՅԺ ՍԱՍՏԻԿ
ՊԵՏԵՐԱԶՄԻՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԱՐԶԱՆ ՔՐՄԱՊԵՏՆ
ՈՐ ԿԱՅ ԱՅՍՐ Ի ԹԱՂԱՆ

ԵՒ ԸՆԴՆՄԱ ԱՐՄ ՀԱՋԱՐ ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ՈՒԹ
ԵՒ ԶԱՅՍ ՊԵՏԵՐԱԶՄ ԱՐԱՄԱՔ ՎԱՄՆ ԳԻՍԼՆԵՆԱՅ ԿՈՌՑ
ԵՒ ՎՋԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Օ այս գրեցին ասորի և հելլենացի գրով, և յոյն և իսմայէլացի նշանաւ¹ : Եւ ինքեանք իջին երէկօթս առնել յիննակնեան տեղոջն . և փութապէս կոչնական արարին սրբոյն Վրիգորի, և ինքեանք մնացին անդէն : Սմանք 'ի դիտանոցն մնացին, և այլ զօրքն 'ի մարգճակին իջեանս կալեալ առ քաղցր աղբերն անտառին :

Իսկ մեք 'ի յամրոցէն ելեալ, եկաք ընդ նոյն ճանապարհ² ընդ որ փախտաւկան գնացաք : Իբրեւ եկաք 'ի վայրս գեղջն, մոլորեցաք . քանզի գիշեր էր : Բայց մինչ գեռ դայաք առ ափամբ այգեստանեացն, յանկարծակի ծագեաց լոյս սաստիկ առաւել քան զճառագայթս արեգականն 'ի նշխարացն՝ զոր պահեալ էր սրբոյն Վրիգորի : Եւ այնչափ ծագեաց, մինչև նմ³ բնակիւք գեղջն 'ի դուրս ընթացեալ արք և կանայք ծերք և տղայք 'ի տեսին, և հիացեալք՝ սկսան զղջնալ : Եւ նոյնժամայն բարձեալ տարան զնորչխարսն մինչև 'ի մէջ գեղջն, և պաշտօն ցնծութիւն կա տարեալ մինչև ցառաւօտն, և 'ի վաղիւն բարձեալ՝ եկաք յԱրձանն, և ընթերցաք զգիրն : Եւ բազում ժամս արտասուեալ սրբոյն Վրիգորի վասն 'ի զուրկոտորածին, և ասպա առեալ զաջ թեկն Սկրտչին՝ տեառնագրեաց շուրջ զնմ⁴ կողմամբքն գաւառին, ասելով . Եղիցի աջ նմն 'ի վերայ երկրիս այսորիկ, պահել 'ի թշնամեաց . և թէ վասն մեղաց տանջեցան 'ի նմնէ, սակայն թշնամիք սորա մի յերկարեցեն, այլ չարեօք սատակեցին : Եւ մի հերձուածողք բնակեցեն յայսմ աշխարհս . աջ սրբոյ Վարապետին ե.

¹ Երկուս օրինակս ասորի և հելլենացի և յոյն գրով, և իսմայէլացի նշանաւ :

դիցի կնիք և պահպան, և միանգամայն եղիցի տունս այս շինուած յաւիտենական ազգաց յազգս :

Եւ ասացեալ մեր զամէնն, ձայն դղրդի¹ եհաս յա կանջս մեր : Եւ իբրեւ եկաք իջաք յիննակնեան տեղին, ընդ առաջ եղեն² մեզ իշխանքն հայոց, աւետիս տալով մեզ՝ եթէ Վեմեար կործանեցաւ : Եւ իբրեւ եկաք ՚ի տեղին, տեսաք զտեղի կռոյն քանդակեալ . և զկռռան, որ հնգեատասան կանգուն էր, ընդ չորս բաժանեալ : Եւ պաշտօնեայք կռոյն զաղաղակ բարձեալ՝ ողբային չարաչար, որ և դեքն ՚ի լսելիս մարդկան կոծէին՝ ասելով . Ո՛ւյ մեզ, զի և ոսկերք մարդկան մեռելոց հալածեն զմեզ յերկրէս : Եւ մարդկօրէն տեսեամբ որպէս թեաւորք ելեալ զնացին յԱշտիշատի կռռան : Իսկ այլք ՚ի դիւացն իբրեւ զպիծակս անհուն բազմութիւն, կամ թէ որպէս թանձրամած տաղտարափս՝ այնպէս յարձակեալք ՚ի վերայ բազմութեն, և զքուրման առ հասարակ լլկեալ՝ թողին իբրեւ զմեռեալս : Եւ մատուցեալ օբյն Վրիգորի, բժշկեաց զնոսա . և հրամայեաց կործանել զՎիսանէս, քանզի պղնձի էր՝ երկոտասան կանգուն երկայնութիւն³ : Իբրեւ մատեան կործանիւքն ՚ի ներքոյ նորա, զոր տեսեալ պաշտօնեայն՝ բազում ողբովք ՚ի վերայ յարձակեալք, ասէին . Սեռցուք նախ մեք, և ապա մեծն Վիսանէս կործանեցի : Իսկ զօրացն ՚ի մէջ առեալ զքուրման սպանին արս վեց . և ապա կործանեցին զդուրս մահուն : Իսկ դեքն ձայն բարձեալ, ասէին . Թեպէտ և դուք զմեզ աստի հալածէք, բայց որք աստ կամին բնակիլ, և նոցա մի լիցի հանգիստ : Եւ այց չէ անհաւատալի . զոր օրինակ ընդ դրունս քաղաքի զօրք բազում մտանեն, նոյնպէս և այս տեղիս դուռն էր դիւաց . զի այնչափ էին դեքն ՚ի տեղոյն Վիսանէ, որչափ ՚ի սանդարամետս անդնդոց :

Իբրեւ կործանեցին զօրքն զկռռան, սկսաւ սուրբն Վրիգոր հիմն արկանել եկեղեցւոյ : Եւ վասն զի ոչ գոյր նոցա նիւթ պատրաստ, առեալ քարինս անկաղմն

1 Երկուս օրինակս յայն պղբոց : որ էր երեսուն խնդան երկայնութիւն .

2 ՚ի մեռւմ օրինակի շնորհակցելն : և երկու խնդան և թղտու մի լայն .

3 Երկուս օրինակս զՎիսանէս . թին պէնի պատկերին :

և անտաշս , և գտեալ կիր 'ի բնակուիս կռոյն , սկիզբն արար եկեղեցոյ 'ի տեղիսն՝ ուր կուռքն ¹ Վեմեարեայ էր լեալ՝ ըստ նորին չափոյ : Եւ արար անդ աւուրս երկոտասան , և կամէր զնշխարս սրբոյ Վարապետին զամէնն աստ դնել , բայց ոչ էառ հրաման 'ի տնէ : Եւ զհասարակն առեալ դնէր 'ի տապան բրտեայ , զի հոգեղէն է և ոչ ոսկեղէն . վասն այնորիկ ոչ է պարտ ոսկով պատել զմեռեալ մարմին մարդկան : Եւ եդ զնոյն տապանն 'ի նոյն պղնձի տապանն . և եդ անդ զմի ակն լուսոյ , զոր եբեր 'ի Վեսարիոյ՝ անուն լիգրոն : Եւ ոչ եթէ յայտնապէս ումեք դնէր , այլ զտեղին 'ի ծածուկ կազմեալ , և 'ի գիշերին առեալ բրիչս ես և Ղըրիանոս եպիսկոպոս , բրեցաք երկու առնաչափս , արկեալ 'ի ներքոյ խիճս քարանց , և եդաք անդ զնշխարս սրբոյ Վարապետին : Եւ այս էին զոր եդաք . զաջ թեկն մինչև ցարմուկն , և զձախ ձեռն թիկամբն հանդերձ , և զոսկր բարձուց աջակողմանն , և այլ մանր ոսկերս 'ի մարմնոյն : Իսկ զԹանազի-նէին զգլուխն և զաջ ձեռն մինչև ցոտին զմամ հա-տեալ ընդ մէջ , և զնորայն եդաք 'ի կաւէ տապան : Օ որ թէ ստուգիւ կամիք իմանալ , ցՊիտիդոն թարգ-մանիչ ասորի իսկ հարցէք , և նա ասէ ձեզ : Վանգի Վարապետին առ անկեան դրանն Երչակունի , թզաւ մի հեռի գտանես զբեւեռսնշանին 'ի մտիցն , կէս թզաւ բարձր 'ի գետնոյն և յաջմէ եկեղեցւոյն : Օ որ գրեալ է սուրբն Վրիդոր 'ի տախտակս պղնձի , և եդեալ 'ի բեմի անդ՝ թէ կին որ մի իշխեսցէ մտանել ընդ դուռն եկեղեցւոյդ . զի մի կոխելով զպատուական նշխարսն , անհաշտ խռովութիւն լիցի նյ ընդ նոսա՝ որ մտանենն և ակնարկեն ընդ նա իսկ . զոր և Պի-տիդոն իսկ ընթերցեալ է զտախտակսն :

Իսկ Թանազինէին առ նոյն սեամս հուպ ընդ ձախակողմ անկիւնին² . և այնպէս անյայտ կան 'ի պա-հեստի , զոր և թէ գտանել որ կամի բեւեռացն նշա-նօք՝ չիք հնար , թէ և քառասուն կանգուն փորիցեն . զի պատճառ իրացն այս եղև : Յորժամ պահեցաք

1 Յերկուս օրինակս Բրքնէայ : Գինէս հոգ առ տնէն ընդ Ե-իս

2 Յերիս օրինակս Իսկ Աթանաս Իզդեան :

գնչխարս սրբոյն, Երիցս անգամ ծուներ կրկնեալ սրբոյն՝ Վերիգորի մեւք Հանդերձ, և յարուցեալ տաւրածեաց զձեռս իւր ընդ արեւելս, և ասէ.

Բատուած աստուծոց և ինր տերանց , որ կատարես զկամս երկիւղածաց քոց , և ոչ անտես առնես զազաւանս այնոցիկ՝ որ խնդրեն 'ի քէն . դու ինք , որ պահեցեր զսա և ածեր մինչև 'ի տեղիս յայս , ձգեա՛ զաջ քո 'ի վերայ տապանաց սոցա , և կնքես անվճար զօրութիւն քով զոսկերս սոցա , զի մի դք կարացէ՛ հանել զսոսա աստի և գտանել մինչև յօր կատարածի աշխարհի և նորոգման սոցա և նմ սրբոց : (Եւ պէտք և 'ի սրբոց դք ջանայցէ հանել , աղաչեմ մի լուիցես նոցա աղօթիցն . այլ որք յուսով և հաւատով խնդրեսցեն զբժշկութիւն 'ի դուռն սրբոյ Վարապետիս , բժշկեսցես զնոսա : Բայց միայն թէ կամք քո իցեն թողուլ զնոսա 'ի ցաւս իւրեանց , զի տանջեալ մարմնով՝ ապրեսցին հոգւով 'ի հանդերձեալ դատաստանին : Իսկ զգաստ պաշտօնէից սորա պահես , որ զգուշութիւն ծառայեն քեզ և սրբութիւն 'ի սբ եկեղեցւոյս . զի դու միայն ես կարող յամենայնի , և քեզ փառք յաւիտեանս :

Եւ մեր ասացեալ զամէնն, եկն ձայն յերկնից որ ասէր. Եղիցի քեզ որպէս և կամիս, մի՛ ոք գտցէ բզ-
դոսս հաներջ պատճառաւ՝. և որք ծառայեն ինձ՝սր
և անկեղծաւոր վարուք ՚ի տեղւոջդ, մասնակից լի-
ցին դոցին բարեացն: Եւ շարժեալ ծածկեցաւ տե-
ղին: Իսկ ՚ի վաղիւն ամեալ առաջի Սիւնեաց իշխա-
նին քուրմն մի, աղայէին՝ զծածկեալ տեղիս գան-
ձուցն ցուցանել և զգրուս գետնափոր տանն. և ոչ
ասաց, այլ մեռաւ ՚ի նոյն կախաղանին: Եւ ոչ եղև
հնար գտանել. թէպէտ և կարծէին ընդ հիմամբքն
եկեղեցւոյն լինել, ուր Ղեմետրեայ տաճարն էր:
Վանդի հիմն եկեղեցւոյն եղաւ ՚ի նոյն տեղիս, նոյն
չափովն լայնու[թիւնն և երկայնու[թիւնն. բայց միայն
զի նոքա յարեմուտս երկրպագէին: Եոյնպէս քննէին
և զտաճարն Ղիսանէին ՚ի վեր բերել, որ էր առ

¹ Երբիս օրինակս է Դ և Գ խոսքերի շարքը և Դ և Գ հանելույ խոսքեր :

յորդ աղբերն յարեւելից կուսէ, որպէս երկուս քայլս մարդոյ հեռի գտլով, և ոչ գտին :

Իբրեւ լցան նոցա անդ աւուրք ինն, երթեալ իշխանն Սիւնեաց յաւանն Կուառս, հաւանեցոյց զգօրս գեղջն՝ գալ 'ի մկրտուծի . որք յանձն առին և եկին ընդ նմա : Եւ առեալ սրբոյն Վրիգորի իջուցանէ ըզնոսա 'ի ձորն Բժսանայ՝ և մկրտեաց զնոսա . որ էր յարեւելից կուսէ հանդէպ Կաճկօնից՝ Բսողօնից բերդին : Եւ մկրտեաց զնոսա քրիստոսազարդ օծմամբն, առնելով հաւատացեալսն՝ երրորդուէն : Եւ երեւեցոյց նոր լոյս մեծ 'ի սեան հրեղինի 'ի վերայ մկրտելոցն . և կացեալ երիս ժամս լոյսն 'ի վերայ սիրալի քահանայադործութեանն, և անդէն ծածկեցաւ 'ի տեսողացն : Եւ որք մկրտեցանն էին, արք և մանկտի, ողիք հինգ հազար և յիսուն : Եւ առեալ ածէ զնոսա 'ի տէրունական տաճարն, և տօն սրբոյ Կարապետին տայր կատարել որ օր մի էր նաւասարդի : Եւ տուեալ զնոսա 'ի ձեռս քահանայիցն, ետ տանել 'ի գեւղս իւրեանց : Եւ հրամայեաց քահանայիցն նշան փայտեայ կանգնել ուր զնշխարսն եդիտ, և 'ի մէջ գեղջն . և զկանայսն անդ մկրտել : Իբրեւ եղև այս նմ, ժողովել տայր նքն Վրիգոր զմանկունս քրմացն և զպաշտօնեայս կռօցն, և աղաւէր զնոսա՝ դառնալ առ նոր նծ : Իսկ նոքա ոչ առնուին յանձն, այլ աւելին ցիշխանսն . Օ այս բանս 'ի միտ առէք, որ թէ ապրիմք՝ փոխարէնս առնեմք ձեզ . և թէ մեռանիմք, աստուածքն հատուցանեն զվրէժս մեր : Եւ լուեալ զայս իշխանն Բնդեղ տանն, ետ տանել զնոսա 'ի Փայտակարան քաղաքն 'ի տուն բանդի արս չորեքհարիւր երեսուն և ութ՝ գերծեալ զգէս նոցա :

Բժլ և յոյժ զարմանալի էր տեսիլ նոցա, քանզի սեք էին և գիսաւորք և զազրատեսակք, զի ցեղով 'ի հնդկաց էին : Բանդի և կռօցն, որ յայս տեղով էին, պատճառն այս է : Վեմետր և Վիսանէ իշխանք էին հնդկաց, և եղբարք ցեղովք . դաւ իմն խորհեալ նոցա Վինասքեայ արքային իւրեանց, զոր իրազեկ է

1 Եօրինակի միում 'ի Երեւան . . . զոր և այլ օրինակ 'ի լուսանցան յաւելու :

ղեալ արքային՝ առաքէ զօր զհետ նոցա, կամ սպանանել, կամ յերկրէն հալածական առնել: Իսկ նոցա լեալ մազապուր՝ անկան առ Թագաւորն Սաղարչակ. և նա ետ նոցա զերկիրն Տարօնոյ իշխանութիւն. զոր ինքեանք շինեցին քաղաք, և կոչեցին Ս իշապ: Որք եկեալ Ս շտիշատ, և կանգնեցին ըզկուռան զայնոսիկ յանուն կռօցն զոր՝ Տնդիկան սաշտէին: Եւ յետ հնգետասան ամի սպան Թագաւորն զերկոսինն եղբարն, ոչ գիտեմ Թէ վասն էր, և ետ զիշխանութիւն երկոց որդւոց նոցա Սուաւայ և Սեղտեայ և հռեհայ: Իսկ Սուաւ շինեաց զաւանն Սուառս, և վասն անուան նորա կոչեցաւ Սուառս: Իսկ Սեղտէս շինեաց ՚ի գաշտի անդ իւր աւան, և կոչեաց զանուն նորա Սեղտի: Իսկ հռեհանն շինեաց իւր աւան ՚ի գաւառն Սալունեաց, և կոչեաց զանուն նորա հռեհանս:

Եւ յետ Ժամանակաց խորհուրդ ՚ի մէջ առեալ Սուառ և Սեղտէս և հռեհան, ելեալք ՚ի լեառն Վարքեայ, և գտին զայն տեղին բարեհամ և գեղեցիկ. զի ընդարձակութիւն էր որսոց և հովասուն, խոտոյ և փայտի առատաձեռն. և շինեցին անդ դաս տակերտս: Եւ կանգնեցին երկուս կուռս, զմինն յաւնուն Վիսանեայ, և զմինն յանուն Վեմետեայ: Եւ ետուն նոցա ՚ի սպասաւորութիւն զազգս իւրեանց: Վիսանէս զի գիտաւոր էր, և վասն այնորիկ նորա պաշտօնեայքն գէսք էին Թողեալ. զոր հրամայեաց իշխանն կտրել: Օ ի ազգն այն յորժամ ՚ի Վս գար ձան, լէին կատարեալ ՚ի հաւատսն, և զհայրենի օրէնսն չիշխէին յայտնի ունել, այլ խաբէութիւն զայս հնարեցան. ծամ միայն Թողուլ ՚ի գլուխ մանկանցն, զի զայն տեսեալ յիշեսցեն զպաշտօն պղծութե իւրեանց: Օ որ և ես աղաչեմ զձեզ, զգոյշ կացէք՝ զի մի այս և ՚ի ձերում երկիրդ սերմանեսցի, և մի լի նիջիք ընդ անիծիւք: Եւ մեք յառաջինն դարձցուք ՚ի կարգս և ՚ի բանս:

Իբրեւ հիմնարկեաց որն Վրիգոր զեկեղեցին, և եդ անդ զնշխարսն, և կանգնեաց անդ փայտեայ նշան տէրունական խաչին ՚ի դուռն եկեղեցոյն և ՚ի տեղի կռօցն Վիսանեայ, և եթող անդ պաշտօնեայս եւ

կեղեցոյն զԴնտոն և զԼրօնիդէս : Եւ զԵպիփան
հայր հաստատեաց վանաց ընդ ձեռամբ իւրով . և եւ
Թող 'ի տեղոջն արս կրօնաւորս քառասուն և երեք ,
և երկոտասան դաստակերտս ետ նմա , զի տեղեացն
ծառայեցեն : Յորոց մինն Աուառս , և Սեղտի և
Բրեխ և Սուշ և Խորնի և Կեղք և Բուզու : Վնաւ
զի աւանք են սորա մեծամեծք , որպէս կայ 'ի գրի
իշխանացն մամիկոնենից : Վնաղի Աուառս ունէր
երգահամարս երեք հազար և երկոտասան , և հե-
ծեալս հազար և հինգ հարեր : Եւ Տում¹ ծուխս
իննհարեր , և հեծեալս չորեք հարեր : Եւ Խորնի
ունի ծուխս² հազար իննհարեր և վեց . հեծեալս
եւթնհարեր³ , և հետեակս հազար և եւթն : Իսկ
Բրեխ⁴ ծուխս հազար վեցհարեր և ութսուն . հե-
ծեալս հազար և երեսուն , և հետեակս չորեք հա-
րեր⁵ : Իսկ Կետեղք⁶ երդս հազար և վեցհարիւր , և
հեծեալս ութհարիւր , և հետեակս վեցհարիւր :
Իսկ Բուզու⁷ , որ Թարգմանի բազմաց կայեան , ծուխս
երեքհազար և երկուհարիւր , և հեծեալս հազար և
քառասուն , և հետեակս աղեղնաւորս ութհարեր
և քառասուն⁸ , և տիգաւորս վեցհարեր և ութ-
սուն . և պարսաւորս երկերեր և ութսուն : Եւ ընդ-
արձակեալ ունէին սորա իւրեանց խաշանց արօտա-
կանս զգաւառն հաշտենից : Ըրդ այս աւանադեղք
'ի ընէ տուեալ էին կոոցն 'ի ծառայութիւն , զոր և
իշխանքն դարձեալ հաստատեցին 'ի սէր եկեղեցոյն
յամն երեսուն և երկու թուով⁹ : Օայս այսպէս կար
գեալ է սրբոյն Վրիգորի :

Ըրդ յետ երկոտասան աւուր երթեալ իջանէաք
'ի քաղաքագեղն Սեղտի և անդ երեկօթս արարեալ ,

1 Երկուս օրինակս Տում . յայ
լում օրինակի խառն :

2 Երկուս օրինակս Եւ խառն
երթ . հազար և 5 . յայլում խառն :

3 Երկուս օրինակս հազար եւ 5
հարեր . յայլում հազար և 5 :

4 Երկուս օրինակս Պարեթ երթ :

5 Երկուս օրինակս հեծեալս և 5
հարեր , և հեթեալս վեցհարեր :

6 'ի միւս օրինակի Կեղք :

յայլ երկուս չեք :

7 Երկուս օրինակս Բուզու :

8 Երկուս օրինակս հեծեալս եւ
իւ հազար և քառասուն , և հեթեալս
աղեղնաւորս եւ քառասուն :

9 Երկուս օրինակս 'ի վերայ ելե-
ղեցայն յամն և 5 թուով . յայ-
լում օրինակի յամն . և 'ի միւս
յայլ յամն երկուս և 5 :

և 'ի մէջ գիշերին եկն այր մի, և գոյժ էարկ՝ եթէ արք չիւսիսոյ գան 'ի վերայ մեր: Իսկ մեք դէմ եղեալ կամէաք անցանել յայնկոյս գետոյն յամրոց մի կոչեցեալ Խարձենք¹: Եւ իշխանքն անցեալ գնացին մինչև 'ի դուռն Խուշ քաղաքին, և տեղեկացեալ զի ոչ ինչ գոյր, և ապա դարձան և եկին ընդ առաջ մեր: և դարձուցեալ զմեզ յեղերացն Բրաժանու, ոմանք անցեալ մօին 'ի քաղաքն յառաջագոյն, իսկ ոմանք ընդ մեզ երթային: Իբրև հեռացաք 'ի գետոյն իբր ձիոյ արշաւանօք երկու կամ երեք, և իւրև մերձեցաք առ փոքր ձորակին, և կամէաք անցանել միաբան և գնալ 'ի տեղի մեհենիցն, քանզի անդ իսկ էր խորհեալ գնել զմնացեալ նշխարսն, ապա ջուրիք կառացն յայն կոյս ձորոյն ոչ կարացին անցանել, և նստան: Եւս հրեշտակն յայտնեալ՝ արդէլ զՎրի գորիս, և ասէ. Հաճեցաւ ձոր սրբոցդ բնակիլ 'ի տեղոջս յայս, և այն՝ վասն ցուցանելոյ 'ի հեռագոյն տեղեաց անդի զգորուին նոյ, զոր տեսեալ մարդկան՝ հաւատասցեն սքանչելեացն: Վասն զայս այլ պատճառս 'ի սրբոյն Վրիգորէ ոչ լուաք:

Եւ անդ ձեռն 'ի գործ արկեալ շնուածոյ եկեղեցոյն, և նոյն օրինակաւ 'ի գիշերի կազմեցաք զտեղի նշխարացն. և եղաք 'ի քարեայ տապան առնալափ² զերկուց վկայիցն մերձ առ դուռն եկեղեցւոյն յաջակողմն: Եւ զմիւս ևս զակնն լուսաւոր դնէր 'ի նոյն տապանին, յաղաքս միշտ լուսոյն զոր ունէր: Եւայց զորս եղն, այս են. զԹանազինէին զհասարակն, և զՎարապետին զոսկերս բարձուցն ձախոյ, և զերկու սրունան, և զմասն ինչ օսկերաց ողինն: Իսկ զայն 'ի Ալեսարիա առին իւրեանց մասն, զերկուս ոտան և զահեակ բոյթն: Եւրդ իբրև եղաք 'ի ներս 'ի տապանն զնշխարսն նոյնչափ խորուք որպէս յիննակնեան տեղին, և ծունր կրկնեալ սրբոյն Վրիգորի մեւք հանդերձ, զնոյն աղօթս մատուցանէր առ նաճ, զի մի դք յանդգնեսցի առ 'ի հանել զնոսա: Եւ նոյնպէս եկն ձայն յերկնից, եթէ զոր ինչ խնդրեցեր՝ եղիցի,

1 Եօրինակի միւսմ հօլլեան:

2 Երկուս օրինակս 'ի քարէլին քաղաքի առնակնն:

և ոչ որ կարէ գտանել զդոստ : Ալ զայս ասացեալ խաղաղացաւ տեղին 'ի մէնջ . և յայտնի է նշանաւ բեւեռով փափաղողացն իրքն :

Արդ որ զինի այսոցիկ է՝ զայն թողաք այլոյ սրտմագրի , մինչև դարձեալ կրկին դառնայ սրտմուխ 'ի Տարօն . զի որպէս զայլ տեղեացն չեմ ինչ գրեալ , նոյնպէս և զիմն չիշխէ որ գրել . զի թագաւորաց ժաւմանակադիրք են :

Այս պատճէն առաջին պատերազմին Արձանին , և որ ինչ գործեցաւ յաւուրս իմ :

1 Երկուս օրինակս չի՝ «բղէ» զայն բեղէ-ք լիւ Գրեւն 'ի Բ. Ն. Բ. :
 Եւ-յն-պէս և այլն չի՝ «յիւնն» :

Ի ԺԱՄԱՆԱԿՍՆ յայնոսիկ լուր եհաս 'ի դուռն արքայի՝ Թէ Աոստանդիանոս կայսրն հաւատաց 'ի Վիթմած, և դադարեցոյց զհալածութիւն եկեղեցեաց, քաջութիւն կալեալ զԹագաւորութիւնն: Այա խորհուրդ 'ի մէջ առեալ՝ զնալ 'ի դուռն կայսեր վասն զնելոյ դաշինս խաղաղութեան 'ի միջի իւրեանց, եկին հասին 'ի դաւառն Այահուէնեաց 'ի քաղաքադէղն Սանձկերտ: Արքայն հիւսիսոյ զօրս գումարեալ, եկն 'ի վերայ իշխանին Սրաց. և զնա փախըտաւան արարեալ, բերին մինչև 'ի Արնոյ քաղաք: Աւզերկիրն գերի վարեալ, տարան ոգիս իբրև քառասուն և ութ հազար: Իբրև եկն պատգամաւորն Սրաց իշխանին առ Թագաւորն Տրդատ, և խնդրեալ իւր զօր յօգնականութիւն՝ զի մի տացէ զերկիրն տանել, և Թագաւորն Տրդատ տուեալ երեսուն հազար արանց 'ի ձեռն իշխանին Այահուէնեաց, և արձակեաց յօգնականութիւն Սրաց իշխանին: Արք երթեալ ամսօրեայ ժամանակս յամեցին. և սակաւ մի գերութի դարձուցին. և երեք իշխան ըմբռնեցին և ածին: Աւկողմնապահ Թողեալ երկրին, և ինքեանք դարձան առ Թագաւորն:

Իսկ իմ աղաւեալ զմքն Վրիգոր զնալ 'ի վանսն իմ, զոր ինքն հիմնարկեաց յանուն Ծր Արապետին. զի կայր լոկ՝ միայն հիմնարկեալ: Օր Թագաւորն իսկ յանձին կալեալ գալ 'ի տեսուի տեղեացն՝ զոր հիմնարկեաց, և ելեալ յԱշտից՝ տեղեացն Թագաւորն ընդ լեռնակողմն զնայր: Վանգի ոմանք տեսեալ զզօրսն Յունաց, համբաւեցին՝ Թէ իշխանքն հիւսիսոյ Թա-

1 Յերկուս օրինակս Մանաւ
կէր:

2 Յերկուս օրինակս 'ի Դաւթի
Գեղեցի:

դաւորին ծանր զօրօք դան 'ի վերայ . քանզի Տրդատ
բազում դաւառս և քաղաքս էր զնոցա քանդեալ ,
և վաթսուն հազար արս 'ի գերութիւն իջուցեալ 'ի
Վուին : Իբրեւ տեղեկացաւ թէ Յունաց զօրքն էին ,
դարձաւ 'ի դաւառն հաշտենից . և եկն բանակեցաւ
'ի դուխ Արձանին վասն ընդարձակութե վայրուցն :
Իբրեւ եկաք 'ի տեղին իննականեան թագաւորան
հանդերձ , խնդիր արարաք Նիտոնի և Վրօնիդեայ : Իսկ
պաշտօնեայքն ասէն . Այս ամ մի է , սակաւ ինչ պա-
կաս , մեք զնոսա չեմք տեսեալ : Եւ տրտմեցաւ յոյժ
թագաւորն , զի 'ի վաղնջուց ցանկայր տեսանել զնոսա :
Իսկ նքն Վրիգոր առաքեաց խնդրակս զՎրբիանոս
եպիսկոպոս հանդերձ երկու սարկաւազօք , պատուէր
տուեալ նմա՝ եթէ ընդ առաւօտն ելանեն յանտա-
ռէն 'ի բլուրս ուրեք , և դու անդ կաց զգոյշ , զի մի
զքեզ տեսցեն և փախիցեն : Եւ զաւուրս չորս ոչ կա-
րացին գտանել . իսկ 'ի լուսանալ հինգերորդին ա-
ռաւօտուն՝ լուան զձայն սաղմոսերգութե նոցա , զի
գային յանտառէն յարեմտից կուսէ 'ի քաղցրահամ
աղբերէն : Եւ եկեալ 'ի բլուրն արեւելեան 'ի տեղիս
արարոցն Վեմեարեայ , զոր կոչեմք Արեւու բլուր¹ . զի
և անդ իսկ էին դարափոսք խուցք² նոցա , 'ի կողմա-
նէ արեւելից . և իբրեւ մերձեցան 'ի վերայ աղբերն ,
սկսան սաղմոսել այսպէս . « Ետէի արա ինձ , տր , ա-
ռաւօտու զողորմութիս քո » : Իսկ Վրբիանոս ասէ .
« Հոգի քո բարի առաջնորդեսցե ինձ » : Եւ աղօ-
թեալ անդ , ասէ Նիտոն ցՎրբիանոս . Բարի եկիր
ճանապարհորդ խաղաղութ : Եւ նա ասէ . Բարեք
գտաք զձեզ օթեվանք սրբոյ Հոգւոյն , և ճրագք լու-
սոյ : Այլ և աւետիք ձեզ , զի նք Վրիգոր և Տրդատ
թագաւորն 'ի բնակութիս ձեր են եկեալ , և յոյժ
խնդրեն զձեզ : Իսկ նոքա ասէն . Եւ ձեզ աւետիք ,
զի սատանայ կործանեցաւ , և անձ այսօր կրկին ու-
րախութիւն լցոյց զարարածս իջմամբ նք հոգւոյն : Եւ
կոչեցաւ տեղին այն Աւետեաց բլուր : Եւ առաքեաց
Վրբիանոս առ մեզ զերկուս սարկաւազսն աւետա-

1 Երկուս օրինակս Արեւոյ
բլուր :

2 Երբն օրինակս Գաւառի բլուր :

ւորս . զոր լուեալ մեր , յոյժ ուրախ եղար : Եւ դարձեալ զնոյն սարկաւագունն առաքեաց նրն Վրիգոր աւետարտութեամբ ի ստորոտ Բրձանին . որ յոյժ խնդում եւամբ լցեալ , եկն 'ի վանսն Հանդերձ գլխաւոր իշխանօրն : Իսկ 'ի տեղին , ուր զաւետիսն ետուն , հրամայեաց վէմն ժողովել բլրաձեւ , և կանգնեաց անդ նշան խաչի . զոր և կոչեմք Բլետեաց խաչ ¹ :

Եւ առեալ սրբոյն Վրիգորի զգաստ պաշտօնեիցն , և զնշան տէրունական խաչն , Հանդերձ ջաշիւք և անուշահոտութեամբ խնկոց և պաշտամամբք . որ և ձայն ուրախութեան պաշտօնեիցն զանազան հնչեցուցանէր : Եւ մերձեալ 'ի բլուրն , ընդ առաջ եղեն մեզ . և միաբան 'ի բլուրն ելեալ աղօթեցաք : Եւ յետ ողջունին , ասէ սուրբն Վրիգոր . Բարիոք դատք զձեզ առաւօտք խաղաղութեան : Իսկ նոքա ասեն . Բարի եկիր արուսեակդ արդարութեւ , որ զտիեզերս լուսաւորես . մշակ առանց ամօթոյ , և աշտարակ բարձրագոյն քան զերկինս : Եւ բազում անգամ համբուրեալ զմիմեանս , և առեալ զնոսա՝ դայսք յեկեղեցին . զի ոչ էր բլուրն հեռի 'ի տեղոյն , այլ սակաւ մի 'ի բացեաց 'ի հիւսիսոյ կողմանէն , և ինքն հայի ընդ արեւելս , բարեհամ և ղիտանոց երեւակ բազում վայրուց : Իբրեւ ածաք զնոսա առ թագաւորն , և նա արտասուեալ՝ աղօթէր օրհնիլ 'ի նոցանէ . և յարուցեալ համբուրեաց զնոսա , և նստան առաջի վկայաբանին : Եւ բազում վարդապետութիւն խօսելին ընդ նոսա , և ուսուցանելին զսրբութեան կրօնս : Եւ կացեալ անդ աւուրս հնդետաւան , թագաւորն 'ի նոյն տեղին կանգնէր զտէրունեան նշան մեծանդամ քարակոփ , 'ի տեղի տաճարին՝ ուր Վիսանէսն էր , առաջի աղբերն՝ ուր զբժշկութիւն հիւանդացն կատարէր : Եւ յորժամ կանգնեաց զօր խաչն , տօն ուրախութեան կատարեցին . և նամ բազմութիւն ժողովրդոցն , որք կուտեցան 'ի տեղեաց տեղեաց , եղեն թուով արբ հարեւր հազար չորեքարեւր և յիսուն : Թող զգորս թագաւորն և զպաշտօնեայս սրբոյն Վրիգորի . քանզի թագաւորն հրամայեաց թուել , և զթիւն 'ի բուն խաչ

1 Եկրիս Երեմակս աւետեաց խաչ :

չին ետ գրել, զի լիցի վկայ ազգաց անցելոց յետ ժամանակաց :

Եւ իբրեւ կատարեցին զպաշտօն աւուրցն, եկին Հասին զօրքն՝ որ 'ի Ս իրս էին՝ առ Թագաւորն, և ածին ընդ ինքեանս երիս իշխանս և չորեք հարեւր այր ընդ իրս : Օ՜ որ տեսեալ Թագաւորն, ուրախ եղև յոյժ, և դռհացաւ զայ՝ որ ետ 'ի ձեռս իւր զԹնամիսն իւր. և առեալ զնոսա արձակեաց կապեալս յամուրն Սղկան : Եւ ինքեանք յառաջեալ զնացին, բազում աւուրց օթեանօք զանց առնէին, մինչև Հասին 'ի Հռոմ քաղաք. և անդ կացեալ սակաւ աւուրս, զարձան մեծաշուք պատուով : Եւ բազում ուրախութիւն զային Հասանէին յԱղեղեաց դաւառն, 'ի Թիլն աւան. և յետ երկոց աւուրց ելեալ անտի, զային Հասանէին ընդ դաւառն Պալուսեաց. և երկուս աւուրս մնացին 'ի մեծ աւանն Հոռեանս : Եւ անտի ելին եկին 'ի գեւղն Սուառս. և քանզի աշխատեալք էին, հանգիստ առնէին այն օր :

Եւրդ յորժամ զնացին զօրքն 'ի Ս իրան, և դարձուցին զգերիսն, և զերիս իշխանան եղին յՍղկան զօրս ածին ընդ իւրեանս կապեալս, և ինքեանք Թագեալ կողմնապահ զիշխանն Եղձնեաց չորեք հազար արամբ : Իսկ նորա կաշառեալ 'ի Թագաւորէն հիւսիսոյ, առեալ 'ի նմանէ վաթսուն հազար դահեկան, և զնաց ինքն յերկիրն Երազունեաց. զի ամ ջանս նենդութեն վասն Թագաւորին ունելոյ էր : Օ՜ որ ոչ իմացաւ Տրդատ վասն Թնամանացն. և նա զորս փախըստականս ըմբռնէր, կապել տայր և 'ի բանակն արկանել : Եւ այնչափ համուածք եկեալ և դիտակօք, որ և զԹագաւորն 'ի նեղուց տեղ Թակարդեալ :

Բայց առ Թագաւորն Տրդատ զօրք որ կային՝ երեսուն հազար միայն էին. և այլն ամենայն երթեալ էին 'ի Սուշն աւան : Եւրդ 'ի հասարակել զիշերոյն, մինչ մեք զպաշտօնն մատուցանելար առաջի նր խաչին, զոր և կանգնեաց հրամանաւ սրբոյն Վրիգորի իշխանն Սիւնեաց. զի մինչ Տրդատ զիննակնեանն

1 Երբիս օրինակս շէշեանն Եղլ պակտ. սպրդեալ 'ի համառօտ ձեաց 'իսուսն ունան. որ երեւի վրի. գրութիւն չորեք հազարքն 700 :

խառն կանգնեաց, իշխանն Մագեղ տան զՀոռենիցն կանգնեաց, և Սիւնեացն զԼուսաւացն. և ծրն Ղարի գոր երթեալ զխառն օրհնել, և յերկու աւանսն հիմն եկեղեցւոյ արկանէր: Բրդ 'ի նոյն աւանին 'ի գիշերին պաշտմանն, մինչ դեռ զօրհնութիւն երից մանկանցն կատարէար և թագաւորն առ մեզ էր նմ իշխանօքն 'ի յաղօթել, և չունէար բնաւ իրացն կասկած, յանկարծակի ձայն ահեղ իբրեւ ամպոց՝ որ յոյժ դղրդէ՝ եկն եհաս 'ի վերայ մեր: Օյի զսարին կողմ գեղջն պաշարեցին հետեակքն, և զներքինն հեծեալքն: Եւ սկսան հնէցուցանել զփողս պատերազմաց, և թնդիւն սաստիկ շուրջանակի, և զձիոց վրնջիւնսն էր լսել:

Եւ սկսան իշխանքն մեր ելանել ընդդէմ նոցա 'ի պատերազմ. քանզի միջօրեայ էր լուսինն: Բայց 'ի պատերազմէն արգել զնոսա Տրդատ. Բյս, ասէ, գիշեր է. և մեք ոչ գիտեմք զլափ զօրուն, թէ որչափ է համար զօրուդ. այլ թէ իմաստութիւն կամիք առնել, ելէք վեցհազար այր 'ի մէջ այգեստանեացդ 'ի գլուխ Բրձանին թագիք մինչև ցառաւօտն, և չորեքհազար 'ի հաշտենից կողմանդ, և չորեքհազար ընդ մէջ նոցա անցեալ զնասցեն առ այգեստանօքն 'ի վերին գահն, և մեզ ուշ կալցեն: Բայց տեսէք զի մի զձեզ տեսցեն, և նենդուք 'ի փախուստ դարձցին, և 'ի մէջ առեալ՝ վտանգեաջիք: Եւ բաժանեալ արձակեաց զնոսա ուր և խորհեցաւ:

Բայց թագաւորն և Ղարիգոր մեւք հանդերձ 'ի փոքր ամրոցին կայաք և աղօթեաք: Եւ մի ոմն 'ի զօրացն Սիւնեաց պատանի մի ըմբռնեաց 'ի հիւսիսաւանացն, և էած առ թագաւորն: Եւ իբրեւ տեղեկացաւ եթէ 'ի քո զօրացդ և իշխանացդ է իրդդ, և այս է թագաւորն հիւսիսի Ղեդաւհոն, և վասն ունելոյ զքեզ եկեալ է յիսուն և ութ հազարաւ, և հրամայեաց զօրացն պատրաստել զյեօթին աւուրն մահու պատերազմ: Եւ իբրեւ առաւօտ եղև, զօրքն սկսան կազմել փողոցս թագաւորին՝ զի յԲրձանն ելցէ: Իսկ թագաւորն հիւսիսոյ հրամայեաց զօրացն զառաջս ունել. վեց հազար սպառազինօք արգելուլ կամէր զթագաւորն Տրդատ: Որոց եկեալ յառաջսն,

արդեւոյն զնա 'ի գլուխ Բրձանին . և զրազում
 ժամն ոչ կարացին ելանել 'ի վեր : Օ որ տեսեալ սրբ
 բոյն Վրիգորի , յարտասուս եղեալ , և ձայն բար
 ձեալ՝ ասէ . Խորախ և Վարապետ Վշտի , տես զինչ
 գործեն . և հասիր յոգնուի , և արա զայս օրս նշա
 նաւոր յազգս : Եւ տեսեալ զնշխարս առաքելոցն՝ զոր
 բերեալ էր 'ի հռոմայեցւոցն , տեսանազրեաց 'ի վե
 րայ թնամեայն : Եւ առժամայն ոյժ տուեալ Տրբ
 դատայ , քաջառնարար ձայն բարձեալ՝ յօգնականուի
 կոչելով զՍր Վարապետն , և կտրեաց զազմ՝ առա
 ջազահիցն¹ , և ել 'ի վերայ բլերն : Եւ որք 'ի գիշե
 րին թագուցեալ էին , յարուցեալ 'ի մջ առին զայն
 զօրն , և փախտական արարեալ իջուցին զնոսա ընդ
 հարաւակողմն յանտառն . և որպէս 'ի թակարթ առ
 կեալ , սուր 'ի վերայ եղեալ՝ կոտորեցին . և անուա
 նեցաւ տեղին այն թակարթս :

Իսկ զօրն հիւսիսի որպէս գիպող ժամանակ գտեալ ,
 յարձակեցան 'ի վերայ գեղջն . և դեռ հանկին զմեզ
 յամրոցէն : Օ որս² տեսեալ չորեք հազար արանցն ,
 որ 'ի վերայ գեղջն կային , յարձակեալ 'ի վերայ՝ փա
 խտական արարին զնոսա 'ի ներքոյ գեղջն : Օ որ և
 ոմանք յայգորդացն գլաջարդ առնէին զձականաւ երի
 վարացն , և ոմանք 'ի հեծելոցն 'ի վիմաց անտի մեռան :

Իսկ զօրք մեր ցրուեալ զնոսա ընդ այգեմէջն , սա
 կաւք փրծան . և անկան 'ի տեղոջն յայնմիկ վեցհա
 բեւր այր 'ի թակարթսն . իսկ երկու հազար եւթն հա
 բեւր այր , և զորս պարսեւորն³ կոտորեցին , ութ հա
 բեւր վեց . և ընդ ամենայն՝ չորեք հազար երկու հա
 բեւր և երկուսասան այր :

Եւ ասպա դարձեալ թագաւորն 'ի փոքր կոտորա
 ծէն , ել 'ի գլուխ Բրձանին . և հարեալ զազգարար
 փողն , մինչև նմ զօրքն ժողովեցան 'ի մի վայր : Եւ
 իբրեւ եկին հասին 'ի տեղին , և քնն Վրիգոր իջու
 ցին յանդառն , և պահէին զնա արք վեցհարեւր :
 Իսկ թագաւորն հիւսիսոյ առեալ զզօրսն իւր , գնաց
 'ի հաշտենից տափարակն . և առաքեաց թուղթ առ

1 Երկու օրինակս — — — — —
 2 Երկու օրինակս — — — — —

3 Երկու օրինակս — — — — —

Տրդատ՝ թէ եկ 'ի վաղիւն տացուք պատերազմ, և և եղիցի որ յաւիտենական 'ի մէջ երկոցունցս. կամ տացես զիշխանսն իմ յիս, և հարկս հնդեւտասան տաւոյ. ապա թէ ոչ, քանդեմ զերկիրդ քո սրով և գերութիւնք և մահուամբ, որպէս զի ծանխցես զգէմն խռութեան քո՝ որ եղեր առաջի զօրաց քոց. արդ ըստ այդմ արա զպատասխանիսդ: Եւ ընթերցեալ ըզթուղթն, ոչ արար նմա պատասխանի. այլ յարուցեալ զնաց երեսուն հազար արամբք 'ի պատերազմ, և երթեալ յանդիման նոցա իջաւանեցաւ 'ի Սուշեղամարգն հաշտենից: Եւ 'ի վաղիւն սկսան ռազմ գործել և ճակատ յօրինել. և փողոցս թողեալ պատերազմին դրունս երկու, և դռնապահս տեղեացն զբազրատունեացն իշխանն կացուցանէր: Իսկ զաջ թէն զօրուն տայր 'ի ձեռն իշխանին Սիւնեաց, և զահեակ թէն 'ի ձեռն իշխանին Վրացեղ տան: Իսկ ըզգահերէց իշխանսն կացոյց թիկնապահս իւր. և այն պէս յօրինեցան երկոքին ճակատքն, և պատրաստեցան 'ի խուժմն:

Իսկ իբրեւ նմ զօրքն սկսան ընդդէմ իրերաց անցանել, ձայն բարձեալ արքայն հիւսիսոյ տէր. Եւ քայ հայոց, ինձ մատիր: Եւ իբրեւ եկին ընդդէմ իրերաց, սկսան իբրեւ զմիջաւորս քարահատաց, կամ իբրեւ զուռնածս՝՝ որք պատեն զչանթս հրայրեացս, մինն առնոյր և միւսն իջուցանէր: Վանգի արքայն հիւսիսոյ մեծահասակ էր և կորովի իբրեւ զՏրդատ, և բազում կոփեալ միմեանց, ոչ ինչ եղև: Բայց սկսաւ պակասիլ արքայն հիւսիսոյ. և գիտացեալ եւ թէ փասեւրոց եմ, և քանզի ճօպանաւոր էր՝ աճապարեաց և ձգեաց զճօպանն, և արգել զաջ թէկն ընդ պարանոցն. և փութանակի դարձաւ և կղթեաց զճօպանն¹, մինչ զի և չկարաց ընաւ շարժել զձեռն Տրդատ:

Եւ մարակեալ զկուշտ երիվարին զկնի Վեդուհանին, այնպէս փութացեալ մինչ զի ոչ ետ քայլել նմա առաջի իւր տասն քայլ: Իբրեւ եհաս նմա, տէր. Կատաղի շուն, խառանեցեր զկնի քո ջլացդ: Եւ ամ

1 Յերիս օրինակս իբրեւ զսահաւորս մէն տակոյր ևն:

2 Յերիս օրինակս Կաթիւն 'ի իշխանի զճօպանն:

բարձեալ զաջ ձեռն իւր 'ի վեր, իջուցանէր զսուսերն 'ի վերայ ձախոյ [Թիկանն ¹] Կեդուհոնի . և անցուցեալ ընդ դօտին, և զողն երկվարին հանդերձ զլիւսին բաժանեալ յերկիր ձգեաց : Եւ այն էր զարմանալի, զի զլուին և աջ ձեռնն և աջ ոտն ընդ մի մեանս, և ողն երկվարին ընդ մէջ հերձեալ [Թաւալէին : Օր իբրեւ ետես իշխանն Եդեղ տանն 'ի վերայ ածեալ զահեակ Թեն, և ձայն տուեալ ասէր . Իշխան Սիւնեաց, 'ի մէջ ած զգունդ այծուցդ, զի անկաւ հոն քօշն : Իսկ նա ընդ մէջ ածեալ, եհատ զգօրսն . և անցեալ յաջ Թեապետն հիւսիսոյ, ասէ . Եստեղահաճ², ինձ մատիր և մեհամարտեսցուք : Եւ մատեան իրերաց . և աճապարեաց հիւսիսայինն, և կտրեաց զգլուխ երկվարին Սիւնեաց իշխանին : Իսկ նորա ածեալ զսուրն, և եհատ զառաջին ոտսն երկվարին հիւսիսայնոյ . և երկոքեան զոյգ 'ի վայր անկան, և բուռն³ հարեալ զմիմեանց : Իսկ մի ոմն 'ի ծառայից Սիւնեաց իշխանին մղոն տուեալ, ընկեց զօմն 'ի վայր յերկվարէն . մատուցանէր նմա, ասելով . Եւրի, տէր, և հեծիր : Եւ աճապարեալ նստաւ 'ի վերայ նորա . և դարձեալ կտրեաց զգլուխ նորա, ձգեալ 'ի մախաղն, և դարձաւ : Եւ իբրեւ ետես իշխանն Եդեղ տան զիրսն՝ որ եղև, և զգօրսն զի փախստական գնացին, ապա ձեռն 'ի որժարկեալ՝ բախեցին զպատերազմունսն ընդ իրեարս³ . զոր և Թագաւորին ըզհետ մտեալ մինչև 'ի մուտս արեգականն, յանինայ կոտորեաց ողջ դիմադարձն դտան : Եւ իբրեւ 'ի նուրբ տեղիսն դիմեալք, օթեւանս խնդրէին առնել առ եզեր գետոյն փոքեր՝ որ անցանէր ընդ գաւառն հաշտենից, ուր երթայ ընդ արևելս հիւսիսախառն, և բանակեցան նոքա յայնմ կողմանէն, և սոքա յայնմ կողմանէ : Եւ իբրեւ այգն զառաւօտն մերկանայր, պատրաստեցան մնացեալ զօրքն հիւսիսականացն, և յարձակեցան 'ի վերայ զօրացն հայոց, և սկսան

1 Երկուս օրինակս Արքեւհանաւ : յառաջ հաջորդէ 'ի միւսմ օրինակի Արքեւհանաւ : Երկուս օրինակս պակասեր և հաջորդէ իրերայ . և յերկուս օրինակս փոխանակ այնք

պակասեր և հաջորդէ այնք :

2 Երկուս օրինակս հաջորդէ հաջորդէ : Եւ 'ի միւսմ և եթ օրինակի առ իրերայ :

3 'ի միւսմ և եթ օրինակի առ իրերայ :

յանիննայ կոտորել : Այլ այնչափ յանդգնեալ , մինչ զի զիշխանն յոսփաց 'ի մէջ առեալ բազմօք պատեցան զնովաւ . և 'ի նեղ արկեալ , մինչ զի ազաղակեաց աւելով . Ուր ես իշխանդ Սիւնեաց , հաս ինձ 'ի թիկունս : Այլ նորա հասեալ իբրեւ զսրաթռիչ արծիւ , հալածեաց զարմն 'ի նմանէ : Այլ իբրեւ ետես եթէ խոցեալ էին չարաչար ընդ երանօք նորա , առեալ զձեռանէ նորա՝ տարաւ 'ի բանակն , և՝ անդէն մեռաւ : Բայց զօրապետն հիւսիսային , որ էր թագուցեալ զկերպարանս իւր , 'ի գիշերին արծարծեալ ըզմնացեալ իշխանն զնալ 'ի վերայ արքային , և արարին որպէս խորհեցանն : Հանկարծակի աճապարեալ 'ի վերայ խորանացն արքայի , կտրեցին զթււնն 'ի մի մեանց . և հասեալ 'ի վերայ արքային , խուռն մի և ըմբռնեալ էին զարքայն՝ եթէ ոչ էր գունդ մի խուռնապեալ Սեհնունեացն արիք , մինչև ել արքայ 'ի դրասպակս զօրուն հիւսիսոյ : Այլ դիմահարեալ մի մեանց արքայն և զօրապետն , մինչ զի կարելէր խոցեաց զահեակ թեկնն Տրդատայ արքային . և բարկացեալ մրմռեալ իբրեւ զառեւծ յարձակեցաւ 'ի վերայ նորա , և հարեալ զգլուխ նորա յերկուս ձեղքեաց , և ինքն առաջի եղեալ զզօրմն՝ փախստական արար և տարաւ մինչև 'ի կողմանս Հարքայ . և այլք ոմանք հետամուտ եղեալ զնացին մինչև 'ի Վարնոյ քաղաք : Օ որ իբրեւ դարձաւ թագաւորն և իշխանքն յԱրձանն , և իջին առ 'սքն Վրիգոր 'ի տեղին՝ ուր 'սք Վարապետն էր , մեծ գոհութիւն այ և պատարագս ողջակիզաց մատուցանէին սպիտակ զուարակաց և նոխազաց և բազում գառանց . և աղքատաց բազում ողորմութիւն առնէին : Այլ իբրեւ եկին Ժողովեցան զօրքն նմ և իշխանքն , և համար արարեալ՝ գտաւ սպանեալ 'ի մերոցս հազար և ութսուն . իսկ 'ի նոցանէ հնգետասան հազար ինն հարեւր քառասուն և երկու :

Իսկ նոքա՝ որք փախստական գնացին՝ մինչև 'ի Հարք , և անդ իշխանն Հարքայ անկեալ 'ի վերայ 'ի վեց տեղիս , կոտորեաց հազար և վեց այր : Այլ 'ի Սիւնիս մտեալ 'ի բազում տեղիս կոտորեցին 'ի նոցանէ : Այլ որ գնացին 'ի գաւառն իւրեանց , էին վեց

հազար . բայց մինչ 'ի հարօն մտին , յիսուն և ութ հազար էին : Այս ամ գործեցաւ 'ի դաւ նոցա 'ի հռոմայ . բայց եղև 'ի ձեռն նենգաւոր իշխանին Միշնեաց : Օ որ իբրև կացին աւուրս երիս 'ի տեղին ին նակնեան , և ապա միաբան խաղացին զնացին 'ի դաւառն Միզահունեաց , ընդ ինքեանս տանելով զիշխանսն՝ որք էին 'ի բերդն Ողկան . և զգորեքարեւր արմն 'ի գիււանն արքունի տայր արկանել : Աւ իբրև հասաք զօրացն , զոր յառաջն էր յուղարկեալ , հրամայեաց նոցա ունել զիշխանն Միշնեաց . և ածեալ առաջի , կամէր ծայրատել զոտս և զձեռս նորա : Օ որ արդեւ Ծին Վրիգոր 'ի պատուհասիցն . բայց 'ի պատուոյն մերժել հրամայեաց , և վարել 'ի գաւառէն հայոց :

Օ որ և զկնի այսորիկ՝ եթէ կամի որ իմանալ , յայլ պատմագրէ ծանիցէ . բայց առ 'ի մէնջ այսորիկ պատասխանի բաւական լիցի ձեզ : Բայց դուք եթէ գալ կամիք յերկիրս յայս , բարի է երկիրս , և վայրքս անուշօդ՝ և բազմաջուր , դաշտաձև , և շուրջ զերամբքս բազում ամրոցք : Արկիրս խոտաբեր և մեղրաբուխ . և որպէս մանանայն իջանէր յերկնից անդ առ հրեայսն , նոյնպէս և աստ 'ի մերում երկրիս 'ի վերայ անտառացս իջանէ քաղցր առաւելքան զմեղր՝ որ կուի գազապէն : Աս և այդ երկիրդ խորշակահար է և հացապակաս , և անասուն ոչ բազում 'ի դմա . իսկ այս երկիրս ամ բարութիւն է և աջողակ և առողջ : Իշխանքս կրօնաւորասէրք , և 'ի չարեաց Ծր , և աղքատասէրք , և որքոց խնամածուք . վերակացուք եկեղեցեաց , և տեսուչք ամենեցունց : Արդ աղօթիւք ձերովք պահեացէ ձեր զհօտս մեր և զձերդ 'ի խաղաղութիւն շնորհիւ ձոն :

Ողջ լերուք 'ի ձեր մեր ՀՅՍ ՎԻՍ :

1 Երկուս օրինակս և անուշ օդ և շուրջ բազմաջուր :

ՅԵՆԿ ԵՆՈՒԵՆՅ

- Ագաթանգեղոս 19. 22:
 Ագգենացիք 12:
 Աթանազիսն 8. 23. 24. 33. 38:
 Աղգենոս 24:
 Աղբիանոս 33. 41:
 Աղեքսանդրացիք 11:
 Աղեքսանդրիա 24:
 Աղմիք 43. 49:
 Այծսան 35:
 Այրարատեան գաւառ 21:
 Անակ 20. 21. 23:
 Անատոս 14. 15. 16:
 Անգէղ տուն 24-28. 35. 44. 46. 47:
 Անդրէաս 14:
 Անձնացիք 25:
 Անտոն 8. 10. 17. 18. 37. 41:
 Աշտիշատ 16. 25. 29. 36. 40:
 Աշտից տեղիք, քէ՝ Աշտիշատ:
 Ապահունիք 40. 43. 49:
 Առաքնորք 23:
 Ասիզնէ 22:
 Ասորիք 14. 18. 19. 24:
 Ասողօնք 28. 35:
 Արամանի 38:
 Արեւու բլուր 41:
 Արծուիք 29:
 Արծրունիք 25. 27. 29. 30:
 Արման լեւոն 27. 28. 31. 39. 40-42. 44. 45. 48:
 Արման քուրմ 25. 26. 27. 31:
 Արշակունի գուռն 33:
 Արշակունիք 19:
 Արջուց իւր Արջոյ մօր 30:
 Արտաշ 21:
 Արտեան 20:
 Աւետեաց բլուր 41:
 Ա. քիկոս 14:
 Ա. քիւզաս 16:
 Բաղոււմ, քէ՝ Բուզու:
 Բաւեան 23. 28:
 Բարդ 22:
 Բարթուղիմէոս 10:
 Բեկտոր 14. 15. 17. 22:
 Բիւզանդիա 16. 17:
 Բուզանդիա, քէ՝ Բիւզանդիա:
 Բուզու 37:
 Բուրդար 21. 22:
 Բրեխ, քէ՝ Պարեխ:
 Գամիւրք 21. 22:
 Գայիոս 14. 17:
 Գեղահօն 44. 46. 47:
 Գիսաննէ 8. 15. 16. 25. 27. 31. 32. 34. 36. 42:
 Գլակ 15:
 Գուձք 22:
 Գրիգոր 14. 16. 18. 19. 21-26. 31-39. 40-49:
 Դաւիթ 22:
 Դեկոս 24:
 Դեմեար իշխան 35:
 Դեմեար կուռք 8. 25. 32. 33. 34. 36. 41:
 Դեմեար քուրմ 25. 27. 28. 29. 30:
 Դինասքէ 35:
 Դիոկղեափանոս 22. 24:
 Դիլաոփոս 24:
 Դուին 24. 41:
 Դուով 43:
 Եգիպտոս 14. 23:
 Եկեղեաց գաւառ 13. 23. 43:
 Եղիազար 9. 11. 12. 14. 16. 17. 24:
 Եման, քէ՝ Այծսան:
 Եպիփան 10. 17. 37:
 Երեզնաւան 23:
 Երուսաղէմ 11. 14. 17. 23:
 Եւթաղէ 21. 22:
 Եփեսոս 23. 24:
 Զենոր 17. 18. 19:

Թագէտ 10. 21:

Թահարդը 45:

Թարւենք 38:

Թիլն 43:

Թորդան 24:

Թննակնեան տեղիք 8. 13. 15. 31.
41. 43:

Լինիք 22:

Խոհրնի, փե Խորնի:

Խոսրովարբայ Հայոց 18. 20. 21. 23:

Խոսրովուհի 22:

Խորնի 37:

Խրանի, փե Խորնի:

Խրտում, փե Տում:

Ճոխք 48:

Կառնիք 35:

Կասրադովկացւոց աշխարհ, փե
Գամբը:Կարապետ, փե Եովհաննէս Կա-
րապետ:

Կարին 25. 40. 48:

Կեղք 37:

Կեսարիա 7. 9. 14. 21. 23. 24. 33. 38:

Կեսեղք, Կեսեղէք, փե Կեղք:

Կոստանդիանոս 23. 40:

Կորնթոս 14:

Կուստատուն, փե Կուսաք:

Կուսա 36:

Կուսոք 25. 26. 35. 36. 37. 43. 44:

Կրօնիգէս 8. 17. 18. 37. 41:

Հայք 8. 16. 17. 23. 27. 28. 29. 47:

Հաշանք 12. 25. 29. 37. 41. 44-
46. 47:

Հարք 13. 25. 28. 48:

Հեփթաղ 22:

Հեփթաղնեակ 22:

Հեղիկք 8:

Հոն 47:

Հոռեան 36:

Հոռեանք 36. 43. 44:

Հովեանք 38:

Հում 11. 14. 16. 17. 23. 24. 49:

Հրեայք 49:

Ղէւոնդ 7. 23. 24:

Ղուկաս 14:

Ճենք 20. 22:

Մամիկոնեայք 8. 9. 13:

Մաննկերոս, Էմ Մանազկերոս 40:

Մարիամ 22:

Մարկեղէս, փե Մարկեղիս:

Մարկեղիս 16. 17:

Մեղաէս 36:

Մեղաի 26. 28. 36. 37:

Մենանդրոս 14:

Մեսակէս, փե Մեսակէս:

Մեսակէս 29. 30:

Մեսասկող, Մեսասկողմ 30:

Մեհնունիք 48:

Միլադեայք 14. 17:

Մկրտիչ, փե Եովհաննէս Կարա-
պետ:

Մոկք 26. 30:

Մովէս 10:

Մուշ 37. 38. 43:

Մուշեղամարգ 46:

Յակոբ ասորի (Մծբնայ) 9. 22:

Յոնք 16. 22. 40. 41:

Յոհաննէս աւետարանիչ 23:

Յովհաննէս Կարապետ 8. 10. 13.
15. 23. 24. 31. 33. 35. 38. 40. 48:

Յորդանան 8:

Նիկիմաքոս 22:

Նիւսարա 24:

Նիւսարացիք 12:

Ոգոհի 21:

Ողկան ամուրն 26. 43. 49:

Ուռհա, Էմ Ուրհա 14. 22:

Պաշաւ 20:

Պաշաւայ դուռն 8:

Պաշունիք 25. 36. 43:

Պատմոս 23:

Պարթեւ 20. 21:

Պարք 20. 21:

Պարտաի 30:

Պարտաւ 20. 21:

Պիւնիգոն ասորի 33:

Պոլիկապոս 24:

Ջուանիք 22:

Ռեզէն 22:

Ռըտտակէն 22:

Սգօն, քէն Յակոր:

Սերտտափա 24:

Սեղբեսարոս 23:

Սիմարոս 17:

Սինա 10:

Սիւնիք 26. 27. 29. 30. 34. 35. 43.
44. 46. 48:

Սուրէն 21:

Սուրահնոս 25:

Սովի 21:

Վազարչակ 36:

Վազարչապատ 12. 23:

Վիշապ քաղաք 28. 36:

Վիրք 40-43. 48:

Վիթանէն 22:

Տարօն 12. 14. 16. 25. 36. 49:

Տաւրոս լեռան 8:

Տիմոթէոս 11. 14. 17:

Տիրակառար 28:

Տիրան 22:

Տուժ, Տումբ 37:

Տրդատ 12. 14. 16. 22. 23. 40-49:

Փայտակարան 35:

Փարաւոն 10:

Փարմէոս 24:

Քարքէ 36:

(2p. 50k)